

मराठा विद्या प्रसारक समाजाचे
गुरुवर्य मामासाहेब दांडेकर कला,
भगवंतराव वाजे वाणिज्य व विज्ञान
महाविद्यालय, सिन्नर
ता.सिन्नर, जि.नाशिक

स्वातंत्र्याचा
अमृत महोत्सव
व्याख्यानमाला
विशेषांक
२०२१-२२

G.N.D. ARTS, B.V. COMMERCE & SCIENCE COLLEGE
ESTD. SINNAR DIST. NASHIK 1969

NO
PARKING

गुपती
संपत्तीस हानी
कारणाने कोणताही
वस्तुसहकार्य करू नये
सिन्नर महाविद्यालय

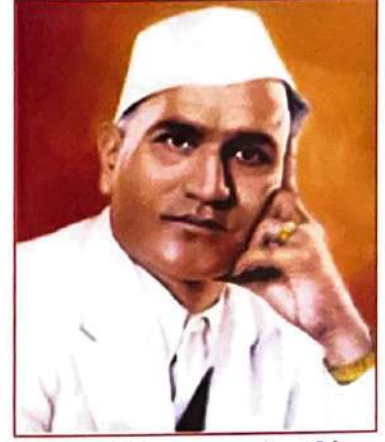
मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक कर्मवीर

कर्मवीर रावसाहेब थोरात

कर्मवीर काकासाहेब वाघ

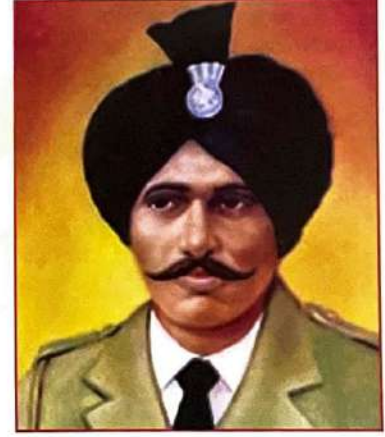
कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे

कर्मवीर अण्णासाहेब मुरकुटे

कर्मवीर गणपत दादा मोरे

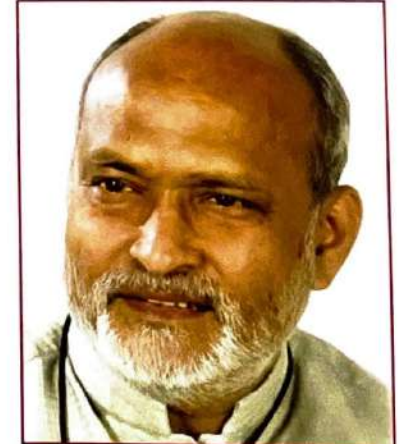
कर्मवीर डी.आर.भोसले

कर्मवीर अॅड.बाबुराव ठाकरे

कर्मवीर अॅड.विठ्ठलराव हांडे

कर्मवीर वसंतराव पवार

प्रकाशक

डॉ. पी. व्ही. रसाळ

प्राचार्य,

गुरुवर्य मामासाहेब दांडेकर कला, भगवंतराव वाजे वाणिज्य
आणि विज्ञान महाविद्यालय, सिन्नर

प्रमुख संपादक

प्रा.आर. बी. उगले

संपादक मंडळ सदस्य

डॉ. डी. एम. जाधव

प्रा. आर. व्ही. पवार

डॉ. एस. एन. पगार

डॉ. डी. बी. वेलजाळी

स्थळ :

सिन्नर महाविद्यालय

मुखपृष्ठ संकल्पना

श्री. रामेश्वर उगले - मो. ८६०५७७९९९१

मुखपृष्ठ रचना

श्री. भाऊसाहेब राजोळे

मुद्रक व अक्षरजुळणी

वक्रतुंड आर्ट, नाशिक. मो. ९४०४६८७७०९

स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त प्रकाशित केलेल्या व्याख्यानमाला विशेषांकातील लेख, मते व विचार हे संबंधित व्याख्यात्यांचे वैयक्तिक आहेत. सदर लेख, मते, आणि विचार यांच्याशी संस्था, महाविद्यालय, प्राचार्य, संपादक आणि संपादक मंडळ सहमत असतीलच असे नाही.

संपादक मंडळ

* अध्यक्ष *

डॉ. पी. व्ही. रसाळ

* मुख्य संपादक *

प्रा. आर. बी. उगले

* सदस्य *

डॉ. डी. एम. जाधव

प्रा. आर. व्ही. पवार

डॉ. एस. एन. पगार

डॉ. डी. बी. वेलजाळी

मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक.

कार्यकारी मंडळ : सन २०१७ ते २०२२

डॉ. तुषार रामचंद्र शेवाळे	अध्यक्ष
श्री. माणिकराव माधवराव बोरस्ते	सभापती
श्री. राघो काशीराम आहिरे	उपसभापती
श्रीमती निलीमाताई वसंतराव पवार	सरचिटणीस
डॉ. सुनील उत्तमराव ढिकले	चिटणीस

कार्यकारी मंडळाचे तालुका सदस्य

श्री. भाऊसाहेब लक्ष्मण खातळे	इगतपुरी
श्री. उत्तम गणपत भालेराव	चांदवड
श्री. दत्तात्रय रामचंद्र पाटील	दिंडोरी
श्री. नामदेव नभाजी महाले	नाशिक
श्री. अशोक राजाराम पवार	कळवण /सुरगाणा
श्री. प्रल्हाद दादा गडाख	निफाड
श्री. दिलीप रघुनाथ पाटील	नांदगाव
डॉ. प्रशांत उदाराम देवरे	बागलाण
डॉ. जयंत त्र्यंबकराव पवार	मालेगाव
श्री. रायभान गंगाधर काळे	येवला
श्री. हेमंत विठ्ठल वाजे	सिन्नर
श्री. सचिन पंडितराव पिंगळे	नाशिक ग्रामीण
डॉ. विश्राम मालजी निकम	देवळा

सेवक सदस्य

श्री. गुलाबराव मुरलीधर भामरे	प्राथमिक व माध्यमिक विभाग
श्रीमती नंदा अशोक सोनवणे	प्राथमिक व माध्यमिक विभाग
प्रा. नानासाहेब त्र्यंबक दाते	उच्च माध्यमिक व महाविद्यालय विभाग

महाविद्यालय विकास समिती : २०१७ ते २०२२

श्री. वाजे हेमंत विठ्ठलराव	अध्यक्ष
श्री. डावरे निवृत्ती बजुनाथ	सदस्य
श्री. सांगळे पुंजाभाऊ नाना	सदस्य
श्री. पवार राम दादा	सदस्य
श्री. आवारे नामकर्ण यशवंत	सदस्य
श्री. नवले राजेंद्र शंकरराव	सदस्य
श्री. राजेभोसले विठ्ठलराव जगन्नाथ	सदस्य
श्री. बरकले रघुनाथ वाळूजी	सदस्य
डॉ. गारे भरत हरी	सदस्य
श्री. गुजराथी मनीष रघुनाथ	सदस्य
श्री. देशमुख राजेंद्र बबनराव	सदस्य
श्री. गडाख अण्णासाहेब सूर्यभान	सदस्य
अॅड. हिरे नारायण माधव	सदस्य
अॅड. पगार विलास चंद्रभान	सदस्य
श्रीमती कोकाटे सीमांतिनी माणिक	सदस्य
मा. प्राचार्य डॉ. पी. व्ही. रसाळ	सचिव
प्रा. श्रीमती गायकवाड शकुंतला कारभारी	अध्यापक सदस्य
डॉ. जाधव दिलीप मल्हारी	अध्यापक सदस्य
डॉ. पगार संजय नारायण	अध्यापक सदस्य

शालेय व्यवस्थापन समिती २०१७ ते २०२२

श्री. नवले सत्येंद्र शंकरराव	अध्यक्ष
श्री. देशमुख घनश्याम साहेबराव	सदस्य
श्री. घुमरे राजेंद्र यशवंतराव	सदस्य
श्री. वाजे युगंधर हेमंत	सदस्य
श्री. मवाळ मधुकर दत्तात्रय	सदस्य
श्री. चांदोरे पंढरीनाथ भिमाजी	सदस्य
मा. प्राचार्य डॉ. पी. व्ही. रसाळ	सचिव
श्रीमती कचरे सुनिता व्यंकटेश	शिक्षक सदस्य
श्री. भागवत सुनील गणपत	शिक्षक सदस्य
श्री तिडके साहेबराव लहानू	शिक्षकेतर सदस्य

शुभेच्छा

श्रीमती नीलिमाताई वसंतराव पवार
सरचिटणीस,
मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक

१५ ऑगस्ट २०२१ रोजी भारत देशाने आपला ७५ वा स्वातंत्र्य दिन आतिशय उत्साहात साजरा केला. स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव देशभरामध्ये विविध उपक्रमांच्या द्वारा साजरा होत आहे. मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक या आपल्या संस्थेच्या सर्व शाळा, महाविद्यालयांतून विविध उपक्रमांच्या माध्यमातून स्वातंत्र्याचे अमृतमहोत्सवी वर्ष साजरे होत आहे. गुरुवर्य मामासाहेब दांडेकर कला, भगवंतराव वाजे वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, सिन्नर यांनी अतिशय नावीन्यपूर्ण पद्धतीने स्वातंत्र्याचे अमृतमहोत्सवी वर्ष साजरे केले आहे, त्याबद्दल त्यांचे हार्दिक अभिनंदन!

आपल्या देशाला स्वातंत्र्य इतक्या सहज मिळालेले नाही, त्यासाठी अनेकांनी आपली आयुष्ये अर्पण केलेली आहेत. परकीयांच्या गुलामीतून भारताला स्वातंत्र्य करण्यासाठी ज्या क्रांतिवीर, महापुरुषांनी आपल्या घरादारावर तुळशीपत्र ठेवून स्वातंत्र्याच्या यज्ञकुंडामध्ये स्वतःच्या जीवनाची आहुती दिली; त्या सर्व क्रांतिवीरांना, महापुरुषांना प्रथम वंदन! स्वातंत्र्यासाठी केलेला रणसंग्राम, दिलेले बलिदान यामुळेच आज आपण स्वातंत्र्याचा हा आनंद अनुभवू शकतो आहोत. या महापुरुषांच्या कार्याप्रती आपल्या मनामध्ये नेहमी कृतज्ञता, आदरभाव ठेऊन, त्यांनी उपसलेल्या कष्टांची, केलेल्या कार्याची ओळख पुढच्या पिढीला करून देण्याची आणि मिळालेले स्वातंत्र्य अबाधित ठेवण्याची जबाबदारी आपल्या प्रत्येकाची आहे.

सिन्नर महाविद्यालयाने स्वातंत्र्याच्या अमृतमहोत्सवानिमित्ताने घेतलेला उपक्रम खूपच स्तूत्य आहे. ७५ व्याख्यानांचे आयोजन करून वैचारिक जागृतीचे काम त्यांनी केले, त्याबद्दल महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. पी.व्ही. रसाळ व त्यांच्या सर्व सहकाऱ्यांचे अभिनंदन करते आणि महाविद्यालयाच्या प्रगतीसाठी पुढील वाटचालीस शुभेच्छा देते!

सर्वांना स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त

हार्दिक शुभेच्छा!

जय हिंद! वंदे मातरम!

शुभेच्छा

डॉ. तुषार शेवाळे

अध्यक्ष,

मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक

सर्वांना स्वातंत्र्याच्या अमृतमहोत्सवी वर्षाच्या हार्दिक शुभेच्छा! भारताला स्वातंत्र्य मिळवून ७५ वर्ष पूर्ण होत आहेत, ही आपल्या सर्वांसाठी अभिमानाची व आनंदाची गोष्ट आहे. ज्या स्वातंत्र्यवीरांमुळे आपण हे स्वातंत्र्य उपभोगतो आहे, त्यांना शतशः नमन! स्वातंत्र्यानंतर भारत देशाने केलेली शैक्षणिक व वैज्ञानिक प्रगती आपल्यासाठी गौरवपूर्ण व मार्गदर्शक आहे.

मराठा विद्या प्रसारक समाजाचे, गुरुवर्य मामासाहेब दांडेकर कला, भगवंतराव वाजे वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय सिन्नर, यांनी स्वातंत्र्याचे अमृतमहोत्सवी वर्ष एका चांगल्या आणि वेगळ्या पद्धतीने साजरे केले, त्याबद्दल मी महाविद्यालयाचे मनःपूर्वक अभिनंदन करतो. असेच नाविन्यपूर्ण उपक्रम साजरे करून महाविद्यालयाने उत्तरोत्तर आपली प्रगती करावी, ही सदिच्छा व्यक्त करतो. सिन्नर महाविद्यालयाने आपली भावी वाटचालीस लाख लाख शुभेच्छा!

सर्वांना स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त

हार्दिक शुभेच्छा!

जय हिंद! वंदे मातरम!

शुभेच्छा

श्री.हेमंत नाना वाजे

संचालक,

मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक

२०२१ - २२ हे वर्ष संपूर्ण भारत देश 'स्वातंत्र्याचे अमृतमहोत्सवी वर्ष' म्हणून आनंदाने, उत्साहात साजरे करत आहे. आपण स्वातंत्र्याचा हा आनंद ज्यांच्यामुळे अनुभवत आहोत, त्यासर्व महापुरुष, क्रांतिवीरांना सर्वप्रथम विनम्र अभिवादन करतो. या नरवीरांचे बलिदान, त्याग, त्यांचे विचार समजून घेतले तर आपल्याला मिळालेल्या स्वातंत्र्याची खरी किंमत कळेल.

आज देशभरात विविध शाळा, महाविद्यालये, शासकीय, निमशासकीय कार्यालये, सहकारी, खासगी संस्था विविध उपक्रमांच्या आणि कार्यक्रमांच्या माध्यमातून हे संपूर्ण वर्ष उत्साहात साजरे करत आहे. मराठा विद्या प्रसारक समाजाचे, गुरुवर्य मामासाहेब दांडेकर कला, भगवंतराव वाजे वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय सिन्नर, यांनीही स्वातंत्र्याचे अमृतमहोत्सवी वर्ष एका अनोख्या पद्धतीने साजरे करण्याचे निश्चित करून ते यशस्वीपणे पूर्ण केले.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. पी. व्ही. रसाळ यांनी १५ ऑगस्ट २०२१ रोजी स्वातंत्र्य दिनाच्या कार्यक्रमप्रसंगी घोषित केले की, 'आपले महाविद्यालय स्वातंत्र्याचा अमृतमहोत्सव हा पंच्याहत्तर व्याख्यानांची मालिका आयोजित करून साजरा करणार आहे. या व्याख्यानांची सारांश रूपाने एक पुस्तिका प्रकाशित केली जाईल.' सिन्नर महाविद्यालयाच्या या उपक्रमातून विविध व्याख्यानांद्वारे महाविद्यालयातील विद्यार्थी, प्राध्यापक, प्राध्यापकेतर कर्मचारी या सर्वांची निश्चितच वैचारिक जागृती होईल.

विविध उपक्रमांच्या माध्यमातून आपले महाविद्यालय चांगल्या प्रकारे नावारूपाला येत आहेत. महाविद्यालयाच्या प्रगतीचा आलेख असाच उंचावत राहो, ही ईश्वरचरणी प्रार्थना करतो आणि पुढील वाटचालीस शुभेच्छा देतो.

सर्वांना स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त

हार्दिक शुभेच्छा!

जय हिंद! वंदे मातरम!

प्रस्तावना

सर्वांना प्रेमपूर्वक नमस्कार आणि स्वातंत्र्यदिनाच्या मनःपूर्वक हार्दिक शुभेच्छा ! आज १५ ऑगस्ट २०२१, भारताचा ७५ वा स्वातंत्र्य दिन. आपल्याला स्वातंत्र्य मिळून ७४ वर्ष पूर्ण झाली. संपूर्ण देशामध्ये आज ७५ वा स्वातंत्र्य दिन अतिशय आनंदात, उत्साहात साजरा होत आहे आणि आजपासून पुढील स्वातंत्र्य दिनापर्यंत २०२१ - २०२२ हे वर्ष 'स्वातंत्र्याचे अमृतमहोत्सवी वर्ष' म्हणून संपूर्ण देश विविध कार्यक्रम, उपक्रमांद्वारे साजरे करणार आहे. देशभरात ग्रामपंचायतीपासून ते मंत्रालयापर्यंत आणि शाळा, महाविद्यालयांपासून ते शासकीय, निमशासकीय, सहकारी व खासगी संस्थांपर्यंत प्रत्येक स्तरावर स्वातंत्र्याचे हे अमृतमहोत्सवी वर्ष अतिशय आनंदात साजरे होणार आहे.

भारताचा ७५ वा स्वातंत्र्य दिन आपण साजरा करत आहोत, ही आपल्यासाठी आणि देशासाठी खूपच गौरवपूर्ण, अभिमानाची गोष्ट आहे. या भारत मातेला परकीयांच्या गुलामगिरीतून मुक्त करण्यासाठी, आपल्याला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी ज्या - ज्या स्वातंत्र्यवीर, क्रांतिवीर, महापुरुषांनी रक्ताचे पाणी केले, सर्वस्वाचा त्याग करून आपले संपूर्ण आयुष्य भारतमातेला स्वतंत्र करण्यासाठी अर्पण केले, त्या शूरवीरांच्या बलिदानांमुळेच आज आपण हे आनंदाचे, स्वातंत्र्याचे क्षण अनुभवत आहोत.

आपण उपभोगत असलेले हे स्वातंत्र्य आपल्याला सहजासहजी मिळालेले नाही, याची प्रत्येकाला जाणीव असायला हवी. आज आपण आपल्या मनाप्रमाणे राहतो, वागतो, बोलतो, आपल्याला हवं ते करू शकतो; कारण आपण, आपला देश स्वतंत्र आहे म्हणून. परंतु आजच्या पिढीला स्वातंत्र्य म्हणजे काय? याचा नेमका अर्थ समजून घेणे गरजेचे आहे. स्वातंत्र्य म्हणजे स्वैराचार, मनमानी नव्हे, तर स्वातंत्र्य म्हणजे विकासाच्या दृष्टीने ध्येयाप्रत घेऊन जाणारी शिस्तबद्ध, नियोजनपूर्ण नियमावली होय.

१५ ऑगस्ट १९४७ रोजी भारत स्वतंत्र झाला, त्यावेळेस काही लोकांना वाटले; आता आपण आपल्या देशामध्ये काहीही करू शकतो, कसेही वागू शकतो, कारण आम्ही स्वतंत्र आहोत. परिणामी अराजकता माजू लागली, स्वैराचार बोकाळला, लोकांची मुजोरी वाढली, गोंधळ निर्माण झाला. कारण स्वातंत्र्याचा स्वैराचार असा अर्थ काही लोकांनी घेतला, परंतु स्वातंत्र्य म्हणजे करार. जो प्रत्येकाने स्वतःच्या मनाशी, समाजाशी, राष्ट्राशी करायचा आसतो. करार म्हटला की त्यामध्ये नियम, अटींचे पालन येते, जबाबदारीचा स्वीकार येतो, कर्तव्य येतात, हक्क आणि अधिकार येतात. यादृष्टीने स्वातंत्र्याचा अर्थ समजून घेतला तर आपल्याला जीवनाचा मार्ग सापडेल, अन्यथा आपण फक्त दोर तुटलेल्या पतंगाप्रमाणे हवेसोबत उडत जाऊ. आज तरुण मुले - मुली कुठलाही विचार न करता, विशिष्ट ध्येय न ठरवता, सैरभैर फिरत आहेत. त्यातच त्यांना मौज वाटत आहे परंतु हे त्यांच्या स्वतःच्या व देशाच्या दृष्टीने मोठे नुकसानकारक आहे. कारण स्वतःची हीच राष्ट्राची खरी संपत्ती आहे. तिचा सकारात्मक दिशेने, निश्चित ध्येयाने विकास होणे हा स्वातंत्र्याचा अर्थ आहे.

स्वातंत्र्य म्हणजे सकारात्मक व विकसनशील नियमांचे बंधन होय. हे बंधन असेल तरच आपला जीवन विकास होत नाही. नदीच्या पाण्याला वेग व दिशा तट/किनाऱ्यामुळेच प्राप्त होते व ते समुद्राला जाऊन मिळते. तसे योग्य यम, नियम या तटांच्या आत पूर्ण क्षमतेने, प्रसन्नतेने कार्य करणे हे स्वातंत्र्याचे लक्षण आहे. जे स्वातंत्र्यवीर, महापुरुषांनी प्रत्यक्ष जगून दाखविले आणि भारत मातेला स्वतंत्र केले. त्या महापुरुषांविषयी आपण नेहमी आदरपूर्वक कृतज्ञता ठेऊन, त्यांच्या विचारांतून कार्याची प्रेरणा घेऊन २१ व्या शतकातील या नवभारताला विज्ञान-तंत्रज्ञान, सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय, आर्थिक, शैक्षणिक आणि अध्यात्मिक क्षेत्रात उच्च स्थानावर नेण्यासाठी सज्ज होवू या.

आजच्या विद्यार्थ्यांला पर्यायाने समाजाला सकारात्मक आणि तात्विक विचारांची बैठक मिळणे आवश्यक आहे. या उद्देशाने व भारत मातेला अमृतमहोत्सवी वर्षानिमित्ताने महाविद्यालयामध्ये 'स्वातंत्र्याचे अमृतमहोत्सवी वर्ष' ७५ व्याख्यानांच्या मालिकेद्वारे वर्षभरासाठी वैचारिक मंथनाचा कार्यक्रम नियोजित करावा असे ठरवून या व्याख्यानांचे सारांश रूपाने ग्रंथ स्वरूपात प्रकाशन करण्याचे ठरले याचा आज मनस्वी आनंद होत आहे. महाविद्यालयामध्ये जवळजवळ शंभरपेक्षा जास्त व्याख्याने झाली. त्यातील ७५ व्याख्यानांचे ग्रंथरूपाने प्रकाशन होत आहेत ही महाविद्यालयासाठी खूपच गौरवपूर्ण अशी बाब आहे या व्याख्यानमालेचा आणि सारांश रूप ग्रंथाचा महाविद्यालयातील विद्यार्थी, पालकवर्ग, प्राध्यापक, सेवक यांना नक्कीच वैचारिक दृष्टीने लाभ होईल.

डॉ. पी. व्ही. रसाळ
प्राचार्य,
सिन्नर महाविद्यालय

संपादकीय

वादे वादे जायते तत्वबोधः।

शास्त्रकार म्हणतात, 'वाद म्हणजे विचारमंथन केल्याने चांगले तत्वविवेचन होऊन ज्ञान प्राप्ती होते.' विचार मंथनासाठी विशिष्ट विषय निश्चित करून त्यावर संवाद साधणे आवश्यक असते. महाविद्यालयीन स्थरावरती असे विचार मंथन होणे हे उच्च शिक्षणाचे महत्वाचे उद्दिष्ट आहे. हे उद्दिष्ट सिन्नर महाविद्यालयामध्ये 'कोविड १९' महामारीच्या कालावधित, 'स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव' या पार्श्वभूमीवर यशस्वीपणे सफल झाले.

देशाला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी अनेक नरवीरांनी आपल्या प्राणांची आहुती दिली, अनेक महापुरुषांनी आपल्या घरादारावर तुळसीपत्र ठेऊन संपूर्ण जीवन देशासाठी अर्पण केले. आपल्याला मिळालेल्या स्वातंत्र्यामध्ये अनेकांच्या बलिदान, त्याग, कष्टाचा वाटा आहे, याची आपण सतत जाणीव ठेवणे व त्या महान व्यक्तींबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करणे हे आपले आद्य कर्तव्य आहे. आज स्वतंत्र भारतातील प्रत्येक नागरिकाने याचे भान ठेवणे गरजेचे आहे. २०२१ - २२ हे भारतीय स्वातंत्र्याचे अमृतमहोत्सवी वर्ष प्रत्येक भारतीयाने तेवढ्याच उत्साहात परंतु गांधीर्यपूर्वक साजरे करणे आवश्यक आहे.

सिन्नर महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. पी. व्ही. रसाळ यांनी १५ ऑगस्ट २०२१ रोजी ७५ व्या स्वातंत्र्यदिनी संकल्प सोडला की, 'स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव' संपूर्ण देशात अतिशय उत्साहात साजरा होत आहे. आपले महाविद्यालयही स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव ७५ व्याख्यानांचे आयोजन करून वैचारिक मंथनाद्वारे साजरा करणार आहे. पुढील ७-८ महिन्यांत प्राध्यापक प्रबोधिनीच्या माध्यमातून ७५ पेक्षा जास्त व्याख्याने घेऊन संकल्प पूर्ण केला. स्वातंत्र्याचे हे अमृत महोत्सवी वर्ष महाविद्यालयाच्या कायम स्मरणात राहावे यादृष्टीने मा. प्राचार्य डॉ. पी. व्ही. रसाळ यांनी सदर ७५ व्याख्याने सारांशाने ग्रंथरूपात प्रकाशित व्हावीत असा मानस व्यक्त केला होता. 'स्वातंत्र्याचा अमृतमहोत्सव विशेषांक' या रूपाने मा. प्राचार्यांची ही इच्छा पूर्णत्वास येत आहे, ही आनंदाची बाब आहे.

'स्वातंत्र्याचा अमृतमहोत्सव विशेषांक' संपादनाची जबाबदारी मा. प्राचार्यांनी विश्वासाने माझ्यावरती सोपवली आणि संपादक मंडळाने ती सर्वानुमते मान्य केली व विशेषांकाच्या संपादनासाठी सर्व सदस्यांनी मदत केली त्याबद्दल मी त्यांचा ऋणी आहे. मराठी विभागाचे प्रमुख डॉ. डी. बी. वेलजाळी यांनी विशेषांक संपादनाच्या संदर्भात वेळोवेळी मार्गदर्शन केले तसेच माझे सहकारी प्रा. बी. यू. पवार, श्रीमती जे. आर. बागुल, प्रा. व्ही. एम. हारक यांनीही वेळोवेळी आवश्यक ती मदत केली त्याबद्दल त्यांचे आभार व्यक्त करतो.

सर्व व्याख्यात्यांनी आपल्या व्याख्यान विषयाची संहिता वेळेत उपलब्ध करून दिली, तसेच महाविद्यालयातील तांत्रिक सहाय्यक, इतर कर्मचारी यांनी संगणक व इतर माहिती उपलब्धीसाठी वेळोवेळी जी मदत केली त्याबद्दल त्यांचे आभार व्यक्त करतो.

स्वातंत्र्याचा अमृतमहोत्सव विशेषांकातील लेख हे प्रत्येक व्याख्यानाचे सारांशात्मक रूप आहे. याद्वारे प्रत्येक व्याख्यान विषयाची तोंड ओळख व विषयाचा मथितार्थ समजून घेण्यास जिज्ञासू वाचक, अभ्यासक, विद्यार्थी व समाजातील सर्वांनाच या विशेषांकाचा नक्कीच उपयोग होईल, अशी आशा वाटते आहे. स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षाच्या सर्वांना मनपूर्वक हार्दिक शुभेच्छा !! जय हिंद !

प्रा. रामेश्वर भिकाजी उगले

सहाय्यक प्राध्यापक,

मराठी विभाग, सिन्नर महाविद्यालय, सिन्नर.

सिन्नर महाविद्यालय : एक दृष्टीक्षेप

नाशिक जिल्हा मराठा विद्या प्रसारक समाजाने ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणासाठी 'बहुजन हिताय बहुजन सुखाय' या आपल्या ब्रीदाला अनुसरून इ. स. १९६९ मध्ये सिन्नर येथे वरिष्ठ महाविद्यालय सुरू केले. सिन्नर तालुक्यासह शेजारी असलेल्या नाशिक, निफाड, इगतपुरी, तसेच अहमदनगर जिल्ह्यातील अकोले तालुक्यातूनही विद्यार्थी शिक्षणासाठी येतात. ही बाब महाविद्यालयाच्या लौकिकाच्या दृष्टीने भूषणावह आहे.

संघर्षात जीवन जगणारा इथला विद्यार्थी मुळातच कष्टाळू आहे. दुष्काळाच्या भीषण संकटाशी सामना करण्याचा अनुभव असलेले गोर-गरीब आणि अठरापगड जातीतील विद्यार्थी शैक्षणिक क्षेत्रात स्वतःची गुणवत्ता सिद्ध करतांना दिसतात. त्यांना फक्त हवी असलेली संधी मिळाली आणि त्यांनी शैक्षणिक गुणवत्ता, क्रीडा नैपुण्य आणि इतर क्षेत्रात गुणवत्ता सिद्ध करित महाविद्यालयाच्या किर्तीचा ध्वज दिगंतरास पोहोचविला.

सिन्नरला महाविद्यालय सुरू व्हावे यासाठी गुरुवर्य भगवंतराव वाजे, कै. शंकरशेठ वाजे, कै. शंकरराव नवले, कै. काकासाहेब वाघ, कै. अण्णासाहेब चव्हाणके, कै. किसनराव चव्हाणके, कै. बाबुशेठ सारडा, कै. सूर्यभान गडाख, अॅड. नामदेवराव गिते, कै. बाबुशेठ सारडा, कै. चांडकशेठ, कै. अॅड. व्ही. एस. काळे, कै. मू. रा. भट, कै. दत्तू नाना हांडे आदी समाजधुरिणांनी त्याकाळात अथक प्रयत्न केले. लोककल्याणाच्या मूलभूत तळमळीने भगवंतराव वाजे यांनी सिन्नरच्या विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षण मिळावे अशी मनीषा बाळगली होती. आजारपणात त्यांच्या अकाली निधनानंतर त्यांच्या पत्नी श्रीमती माईसाहेब वाजे, जावई कै. एन. जे. पवार, श्रीमती कुसुमताई पवार यांनी उदारहस्ते सिन्नर महाविद्यालय सुरू करण्यासाठी साडेचौदा एकर जमीन व रोख देणगी दिली.

याचवेळी वारकरी संप्रदायातील ऋषितुल्य व्यक्तिमत्व गुरुवर्य मामासाहेब दांडेकरांचेही नुकतेच निधन झाले होते. मामासाहेब दांडेकर यांचे नाव एखाद्या स्मारकाच्या रूपाने सिन्नर तालुक्यात निर्माण होण्यासाठी सिन्नर तालुक्यातील विडी कामगार कै. बस्तीराम शेठ सारडा यांच्यासह एकत्र आले. त्यांनी आपल्या स्वतःच्या कष्टातून एक एक रुपया बचत केली व ज्ञानदानाचे कार्य करणाऱ्या आणि महाराष्ट्रातील वारकरी संप्रदायाला संजीवनी देणाऱ्या मामासाहेबांसाठी त्याकाळात रु. ३५०००/- एवढी मोठी रक्कम जमा करून महाविद्यालयाच्या उभारणीसाठी दिली. संस्थेने महाविद्यालयाच्या कला शाखेस गुरुवर्य मामासाहेब दांडेकर यांचे, तर वाणिज्य शाखेस भगवंतराव वाजे यांचे नाव दिले.

सन १९९४ मध्ये रौप्यमहोत्सवी वर्षाचा शुभारंभ राज्याचे तत्कालीन मुख्यमंत्री व तत्कालीन केंद्रीय कृषिमंत्री शरदराव पवार यांच्या शुभहस्ते महाविद्यालयाच्या प्रांगणात झाला. या कार्यक्रमास संस्थेचे तत्कालीन सरचिटणीस डॉ. वसंतराव पवार, अध्यक्ष, पदाधिकारी, कार्यकारी मंडळ तसेच शैक्षणिक व सामाजिक क्षेत्रातील मान्यवर उपस्थित होते. महाविद्यालयाचे प्राध्यापक आणि विद्यार्थ्यांना संशोधन आणि इतर अभ्यासासाठी स्वतंत्र इमारतीमध्ये समृद्ध ग्रंथालय आहे; याशिवाय साप्ताहिके, मासिके, वार्षिकांक, इंटरनेट यांचाही वापर विद्यार्थी करत आहेत. बदलत्या काळानुसार माहितीचे विविध स्रोत विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचविण्यासाठी महाविद्यालय नेहमीच आघाडीवर असते.

महाविद्यालयात शैक्षणिक बुद्धिक्षमता विकसित करणाऱ्या कला, वाणिज्य, विज्ञान, संगणक शास्त्र आणि व्यावसायिक शाखेत विविध विषयांत पदवी आणि पदव्युत्तर शिक्षणाची सुविधा आहे. महाविद्यालयात रसायनशास्त्राचे संशोधन केंद्र आहे. महाविद्यालयाच्या परिसरात मुर्लीसाठी स्वतंत्र वसतीगृह उभारले आहे.

विद्यार्थ्यांनी क्रीडा क्षेत्रात नैपुण्य दाखविण्यासाठी अद्ययावत व्यायामाचे साहित्य असणाऱ्या जिमखाना विभागाची भव्य वास्तू महाविद्यालयाने साकारली आहे. महाविद्यालयाच्या क्रीडा विभागांतर्गत ११ विविध खेळांची मैदाने असून, इनडोअर आणि आउटडोअर क्रीडा प्रकारांसाठी लागणाऱ्या सुविधा उपलब्ध आहेत. या शैक्षणिक वर्षात लाखो रुपये खर्चून अद्ययावत बास्केट बॉल मैदान तयार झाले असून, सर्व सुविधांनी युक्त अशी धावपट्टी विद्यार्थ्यांसाठी तयार होत आहे. बोट क्लबची प्रक्रिया पूर्ण झाली असून, महाविद्यालयातील मुर्लीसाठी आधुनिक सुविधांनी युक्त तरण तलाव निर्मितीचाही मानस आहे.

सिन्नर महाविद्यालय : एक दृष्टीक्षेप

सध्या महाविद्यालयात विद्यार्थीप्रिय, शिस्तप्रिय, अभ्यासू प्राचार्य डॉ. पी. व्ही. रसाळ त्यांच्या मनमिळावू स्वभावाने सर्वांनाच काम करण्यासाठी ऊर्जा मिळते आहे. त्यांना सिन्नर तालुका संचालक श्री. हेमंत नाना वाजे यांचे मार्गदर्शन लाभत आहे. त्यामुळे महाविद्यालयाचे काम प्रगतिपथावर आहे. प्राचार्य डॉ. पी. व्ही. रसाळ यांनी महाविद्यालयात सरस्वती वन, नक्षत्र वन, तुळशी वृंदावन, राशी वन यासारखे उपक्रमही राबविले आहेत. त्यात उल्लेखनीय बाब अशी की, महाविद्यालयाचे परिसरातील हिरवाईची प्रेमाने काळजी घेतल्याने व वेळोवेळी पाणी आणि खते दिल्याने महाविद्यालयाचा परिसर अतिशय देखणा झाला आहे.

महाविद्यालयास ISO मानांकन असून, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाचा 'उत्कृष्ट महाविद्यालय पुरस्कार' प्राप्त आहे. 'NAAC' या राष्ट्रीय स्तरावरील संस्थेने महाविद्यालयाचे मूल्यमापन करून 'A' श्रेणी प्रदान केली आहे. मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेचे हे दोन नंबरचे महाविद्यालय सांस्कृतिक वारसा जपणारे आहे.

सन १९६९ मध्ये अवघ्या ११९ विद्यार्थ्यांनी सुरु झालेल्या या महाविद्यालयात सन २०२१-२२ या शैक्षणिक वर्षात ६०६५ एवढ्या विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला आहे. २१० सेवक विद्यार्थ्यांप्रती सतत जागरूक राहून ज्ञानदानाचे कार्य करत आहे. तालुक्यातील विद्यार्थ्यांना सर्व शैक्षणिक सुविधा पुरविण्यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्राध्यापक आणि सेवकवर्ग सदैव तत्पर असतो. पुढील काळात महाविद्यालय निश्चितपणे नवीन शैक्षणिक धोरण, तसेच येणाऱ्या आव्हानांस सामोरे जाईल यात शंका नाही. मराठा विद्या प्रसारक समाजाच्या कर्मवीरांनी केलेल्या महान त्यागाला स्मरून महाविद्यालयाचा नावलौकिक सांभाळण्यासाठी प्रत्येक घटक प्रयत्नरत आहे. संस्थेचे सक्षम प्राचार्य व नेतृत्व सरचिटणीस निलिमाताई पवार, अध्यक्ष डॉ. तुषार शेवाळे, इतर पदाधिकारी तसेच संस्थेचे सिन्नर तालुका सदस्य संचालक हेमंतनाना वाजे, स्थानिक व्यवस्थापन समिती, शिक्षण प्रेमी सिन्नरकर, तज्ञ व अनुभवी प्राध्यापक, शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी वृंद यांच्या अथक प्रयत्नांमुळे महाविद्यालय सर्वांगीण प्रगती पथावर मार्गस्थ आहे.

डॉ. डी. बी. वेलजाळी
मराठी विभाग प्रमुख,
सिन्नर महाविद्यालय

अनुक्रमणिका

अ.नं.	व्याख्यानाचा विषय	वक्त्याचे नाव	पान नं.
१.	कर्मवीर रावसाहेब थोरात	मा.श्रीमती निलीमाताई पवार	०१
२.	कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे	मा.डॉ. तुषार शेवाळे	०१
३.	अवांतर वाचन आणि ज्ञानार्जन २	मा.श्री. माणिकराव बोरस्ते	०२
४.	कर्मवीर डॉ. वसंतराव पवार	मा.श्री. नानासाहेब महाले	०२
५.	जागतिक जलदिन १	मा.श्री. भाऊसाहेब खताळे	०३
६.	वृक्ष संवर्धन काळाची गरज ३	मा.श्री. प्रल्हाद दादा गडाख	०३
७.	कर्मवीर विठ्ठलराव हांडे	मा.श्री. सचिन पिंगळे	०४
८.	नवीन शैक्षणिक धोरण ५	मा.आमदार डॉ. सुधीर तांबे	०४
९.	महाविद्यालय आणि शिक्षण ८	मा.श्री. हेमंत नाना वाजे	०५
१०.	आहार आणि मानसिक आरोग्य ६	मा.डॉ. पी. व्ही. रसाळ	०५
११.	भारताच्या अंतर्गत सुरक्षेची आव्हाने १	प्रा. आर. व्ही. पवार	०६
१२.	परकीय व्यापार	डॉ. एस. एन. पगार	०६
१३.	मोती व मोत्यांची शेती - ८	प्रा. एल. एस. चांदोरे	०७
१४.	व्यवस्थापन घरीदारी !	प्रा. एन. डी. सोनटक्के	०७
१५.	संविधान आणि आपले मूलभूत हक्क ९	प्रा. डॉ. आर. डी. आगवाने	०८
१६.	जागतिक मानवी हक्क दिन १	प्रा. अशोक सोनवणे	०८
१७.	भारतीय संविधान दिन ९	मा.अॅड. अण्णासाहेब सोनवणे	०९
१८.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	प्रा. आर. एन. सोनवणे	०९
१९.	विपणन आणि ग्राहक संरक्षण	प्रा. एस. बी. कर्डक	१०
२०.	कारगिल विजय दिन	प्रा. आर. व्ही.पवार	१०
२१.	लोकशाही आणि युवक १०	प्रा. ए. ए. पोटे	११
२२.	अल्पसंख्यांक हक्क दिवस	प्रा. ए. एस. पोटे	११
२३.	भारतीय नौदल दिन	प्रा. डी. के. खुर्चे	१२
२४.	जागतिक ओझोन दिन	प्रा. डॉ. एस. टी. जाधव	१२
२५.	व्यवसाय संज्ञापन	प्रा. एस. एस. तावडे	१३
२६.	फाळणी आणि साहित्य	प्रा. श्रीमती एस.एस.आहेर	१३
२७.	कर्मवीर गणपत दादा मोरे	प्रा. श्रीमती एस. एस. जाधव	१४
२८.	योग आणि ताण-तणाव	मा.श्री. अशोक देशमुख	१४
२९.	गुन्हेगारी आणि न्याय व्यवस्था ७	मा.श्री. डी. एस. जाधव	१५
३०.	संद्रीय शेती काळाची गरज ८	मा.श्री. धनंजय वार्डेकर	१५
३१.	कर्मवीर काकासाहेब वाघ	प्रा. डॉ. डी. एल. फलके	१६
३२.	कर्मवीर डी. आर. भोसले	प्रा. डॉ. सी. ई. गुरुळे	१६
३३.	कर्मवीर रावसाहेब थोरात	प्रा.डॉ. डी. एम. जाधव	१७
३४.	कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे	प्रा. श्रीमती जे. आर. बागुल	१७
३५.	कर्मवीर अण्णासाहेब मुरकुटे	प्रा. एस. पी. जाधव	१८
३६.	कर्मवीर अॅड. बाबुरावजी ठाकरे	प्रा. सी. जे. बर्वे	१८

स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव विशेषांक

अ.नं.	व्याख्यानाचा विषय	वक्त्याचे नाव	पान नं.
३७.	कर्मवीर अॅड. विठ्ठलराव हांडे	प्रा. एस. एस. पवार	१९
३८.	कर्मवीर डॉ. वसंतराव पवार	डॉ.जी. आर. पाटील	१९
३९.	आत्मविश्वास आणि वक्तृत्व विकास	श्रीमती मधुरा क्षेमकल्याणी	२०
४०.	स्काऊट गाईड आणि सामाजिक आरोग्य	प्रा. विश्वनाथ शिरोळे	२०
४१.	स्वामी विवेकानंद, राजमाता जिजाऊ	प्रा. एच. बी. टिळे	२१
४२.	यूपीएससीच्या यशाचा मार्ग ५	मा.डॉ. मालोजीराव भोसले	२१
४३.	अथक परिश्रम, जिद्द आणि यश	लेफ्टनंट प्रितिश पवार	२२
४४.	राष्ट्र उभारणीत युवकांची भूमिका १०	कर्नल अलोक कुमार सिंग	२२
४५.	अध्यात्मिकता आणि मानसिक आरोग्य	डॉ. दिनेश नाईक	२३
४६.	गणित : अत्र - तत्र - सर्वत्र	प्रा. श्रीमती एस. एस. मोरे-घोलप	२३
४७.	वाचाल तर वाचाल २	डॉ. राजेंद्र कुंभार	२४
४८.	वाचन प्रेरणा दिन ८	मा.श्रीमती अमृताताई पवार	२४
४९.	मानसिक आरोग्य आणि व्यक्तीमत्व ६	मा.डॉ. पी. व्ही. रसाळ	२५
५०.	सर्जिकल स्ट्राईक	डॉ. एम. एल. साळी	२५
५१.	जीव दीप्ती	प्रा. एस. टी. पेखळे	२६
५२.	शिक्षकांची भूमिका	प्रा. डॉ. तुषार पाटील	२६
५३.	स्वातंत्र्य लढ्यातील क्रांतीज्योती	प्रा. श्रीमती एस. आर. मोरे	२७
५४.	राष्ट्रविकास आणि शिक्षक	मा.श्री. भास्करराव पेरे पाटील	२७
५५.	निर्भय कन्या अभियान ११	मा.अॅड. अण्णासाहेब सोनवणे	२८
५६.	महिला सबलीकरण ११	डॉ. श्रीमती एम. एच. गवळी	२८
५७.	करिअरच्या संधी १२	श्रीमती रिकू पाटील	२९
५८.	छत्रपती शिवाजी महाराज	मा.श्री.डॉ. नरेंद्र पाटील	२९
५९.	मराठी भाषा गौरव दिन	प्रा. आर. बी. उगले	३०
६०.	संत गाडगे महाराज	मा. डॉ. पी. व्ही. रसाळ	३०
६१.	जागतिक महिला दिन	मा.श्री. सुरेंद्र गुजराथी	३१
६२.	सावित्रीबाई फुले	प्रा. श्रीमती एस. एस. बोन्हाडे	३१
६३.	शहीद दिन	उपप्राचार्य प्रा. आर. व्ही. पवार	३२
६४.	मानसिक विकृती समज - गैरसमज	प्रा. डॉ. नरेंद्र देशमुख	३२
६५.	सामाजिक शास्त्रे आणि मानवी मूल्ये	मा. डॉ. पी. व्ही. रसाळ	३३
६६.	ग्राहक चळवळ	मा.श्री. दत्ता शेळके	३३
६७.	गडकिल्ले संवर्धन ३	प्रा. रामदास वारंगसे	३४
६८.	वक्तृत्व - कला आणि शास्त्र	डॉ. एम. एन. खालकर	३४
६९.	प्लास्टिक	प्रा. श्रीमती पी. डी. गरुड	३५
७०.	माहितीचा अधिकार आणि जनजागृती	मा.अॅड. अण्णासाहेब सोनवणे	३५
७१.	चला घर आनंदी बनवू या !	मा.डॉ. पी. व्ही. रसाळ	३६
७२.	मानवी जीवनातील खेळाचे महत्व	प्रा. एस. डी. इंगळे	३६
७३.	आर्थिक साक्षरता १२	प्रा. वाय. एल. भारस्कर	३७
७४.	जागतिक मातृभाषा दिन	डॉ. डी. बी. वेलजाळी	३७
७५.	आनंदी जीवनात कलेचे स्थान	मा.डॉ. पी. व्ही. रसाळ	३८

१

कर्मवीर रावसाहेब थोरात

- मा. श्रीमती निलीमाताई पवार (सरचिटणीस- मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक)

कर्मवीर रावसाहेब थोरातांचा काळ स्वातंत्र्य चळवळीचा होता. नव्या सामाजिक जाणिवांचे वारे महाराष्ट्रात वाहू लागले होते. नाशिकच्या सेंट जॉर्ज हायस्कूलमध्ये शिकत असतांना, शाळेत पाच टक्के देखील बहुजन समाजातील विद्यार्थी नाहीत ही खंत त्यांना अस्वस्थ करत. याचदरम्यान कर्मवीर गणपत दादा मोरे, श्री.दत्ताजीराव भोसले व श्री. कीर्तीवानराव निंबाळकर यांच्याशी त्यांचा परिचय झाला आणि राजर्षी श्री शाहू छत्रपतींच्या विचारांपासून प्रेरणा घेऊन बहुजन समाजाच्या उन्नतीसाठी रावसाहेबांनी स्वतःला वाहून घेतले.

जनतेची नैतिक व भौतिक सुधारणा करण्यासाठी, शिक्षण प्रसार करण्यासाठी शासन संस्थेत बहुजन समाजातील व्यक्तींना स्थान मिळण्यासाठी रावसाहेब नाशिक जिल्हा लोकल बोर्ड (जिल्हा परिषद) चे पहिले लोकनियुक्त अध्यक्ष झाले. रावसाहेबांचा शिक्षण दृष्टिकोन आधुनिक व उदारमतवादी होता. 'भारतात महिलाच प्रथम ज्ञानसंपन्न झाल्या पाहिजेत. अज्ञानामुळे आलेली गुलामगिरी, भकासपणा, भित्रेपणा, अंधश्रद्धा ही बहुजनांची दुबळी बाजू आहे, असे कर्मवीर रावसाहेब नेहमी म्हणत. 'अस्पृश्यांना हक्क मिळवून द्यावेत. मनाची गुलामगिरी झुगारून टाकावी.' असा उपदेश ते नेहमी युवकांना करीत असत. रावसाहेबांचे विधायक कार्य पाहून ब्रिटिश सरकारने त्यांना 'रावसाहेब' ही पदवी बहाल केली.

२

कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे

- मा. डॉ. तुषार शेवाळे (अध्यक्ष- मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक)

मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेचे शैक्षणिक काम पुढे नेण्यात कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे यांचा मोलाचा वाटा आहे. उदाजी मराठा वसतीगृहात कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे विद्यार्थी होते, त्यांची सामाजिक जडण-घडण येथेच झाली. पुढील शिक्षण बडोदा संस्थानात झाले, पुढे पुणे येथून वकीलीचे शिक्षण पूर्ण करून नाशिक येथे परत आले. या संपूर्ण शिक्षणाचा फायदा बहुजन वर्गातील विद्यार्थ्यांना व्हावा या उद्देशाने त्यांनी शैक्षणिक कार्यास सुरुवात केली.

महाराष्ट्रात ब्रिटिश सत्तेच्या काळात अंधश्रद्धा, अज्ञान, गुलामगिरी निर्माण झाली होती. ती गुलामगिरी शिक्षणाने दूर होईल. सत्यशोधक चळवळीच्या पायाभरणीमधून त्यांच्या विचारांचा प्रवास सुरू झाला.

कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे महसूल मंत्री, शेती-जंगल खाते मंत्री आणि मराठा विद्या प्रसारक समाजाच्या अध्यक्षपदी होते. कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे यांनी इंग्रज सरकारच्या काळातील बंद झालेल्या पंधराशे व्हॅलन्टरी शाळा चालवण्यास घेतल्या. सुरगाणा, पेठ व डांग अदिवासी भागात शाळा सुरू करून आदिवासी वर्गास समानतेचे पाठबळ दिले.

३ अवांतर वाचन आणि ज्ञानार्जन मा.श्री.माणिकराव बोरस्ते (सभापती- मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक)

'वाचाल तर वाचाल' या उक्तीनुसार वाचन माणसाला समृद्ध करते. वाचनाने ज्ञानाच्या कक्षा रुंदावतात, विचारांची प्रगल्भता वाढते आणि प्रेरणा मिळते. वाचनाने समस्यांना तोंड देण्याची कला अवगत होते. जीवन फुलविण्यात वाचनाचा सर्वात मोठा वाटा असतो. त्यामुळे प्रत्येक व्यक्तीने वाचनाचा छंद जोपासला पाहिजे आणि आपले जीवन समृद्ध, परिपूर्ण केले पाहिजे.

आज या पुस्तकांची जागा इंटरनेटने घेतली आहे. ऑनलाईन पद्धतीने विविध विषयांवरील पुस्तकेही मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध आहेत. ज्ञान मिळवणे आणि ते अद्ययावत ठेवण्यासाठी अवांतर वाचन खूप महत्त्वाचे आहे.

वाचनाची आवड असेल तर शेवटच्या घटकापर्यंत ज्ञान हे कोणताही भेदभाव न करता पोहचते आणि ते काम ज्ञानाचे भांडार म्हणजे ग्रंथालय अविरत करत आहेत. तसेच कोणत्याही भाषेतील ज्ञान वा ती भाषा समृद्ध करायची असेल तर त्यासाठी वाचन करणे आणि वाचनाची आवड नियमितपणे जोपासणे गरजेचे आहे.

४ कर्मवीर डॉ. वसंतराव पवार - मा. श्री. नानासाहेब. महाले (संचालक- मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक)

कर्मवीर डॉ. वसंतराव पवार एका सामान्य कुटुंबातील होते. मात्र ध्येयनिष्ठ, जिद्द आणि मेहनतीच्या जोरावर त्यांनी वैद्यकीय क्षेत्रात व समाजात उच्च विद्याविभूषित म्हणून नाव मोठे केले. वैद्यकीय व्यवसायाला त्यांनी सामाजिक कार्याची जोड दिली. आर्थिक अडचणीत असलेल्या माणसाला कमी खर्चात वैद्यकीय उपचार करून आपल्या हक्काचा 'डॉक्टर' हा विश्वासही जनसामान्यांच्या मनात त्यांनी निर्माण केला आणि सुश्रुत हॉस्पिटल हे सर्वसामान्यांचे आश्रयस्थान बनले. डॉ. वसंतराव पवार हे व्यासंगी, मनन व चिंतन करणारे बहुआयामी असे व्यक्तिमत्त्व होते. डॉ. वसंतराव पवार खासदार झाले, तरी आपल्या डॉक्टरकीचा मूळ पेशा कधी विसरले नाही. 'नैतिकतेने काम करा, तुम्हाला कोणीही रोखू शकत नाही.' असे ते नेहमी म्हणत.

आदिवासी, दुष्काळी, ग्रामीण भागात शिक्षणाचा प्रसाराच्या जाणिवेतून त्यांनी शिक्षण कार्यात सहभाग घेतला. 'जाणता राजा' या महानाट्याचे आयोजन, ७८ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे आयोजन त्यांनी यशस्वीपणे केले. अनेक आघाड्यांवर त्यांनी यशस्वी कार्य केले.

मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेत त्यांचे योगदान मोलाचे ठरले. पारंपरिक शिक्षणाबरोबर व्यावसायिक शिक्षणाचे महत्व ओळखून कालसुसंगत विविध शाखा सुरु केल्या. त्यांच्या कार्यकाळात सुरु झालेले डॉ. वसंतराव पवार मेडिकल कॉलेज व संशोधन केंद्र हे उत्तर महाराष्ट्रातील सर्वात मोठे वैद्यकीय महाविद्यालय आहे. मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेला शिखरावर घेऊन जाण्याचे काम डॉ. वसंतराव पवार यांनी केले.

५ **जागतिक जलदिन** - मा. श्री. भाऊसाहेब खातळे (संचालक- मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक)

'पाणी हेच जीवन'. संपूर्ण सृष्टीचक्र हे पाण्यावरच अवलंबून आहे. पाणी नसेल तर सजीव सृष्टी नष्ट होईल. पाणी हे सर्व सजीवांसाठी जीवनावश्यक बाब आहे, म्हणून पाण्याचे संवर्धन करणे आपले आद्य कर्तव्य आहे.

पाण्याची गरज नाही असे एकही क्षेत्र नाही, तरीही पाण्याचा अविचारी, अयोग्य आणि अति वापर होत आहे. 'पाणी' एक जागतिक समस्या बनत आहे. गोड्या म्हणजेच पिण्यायोग्य पाण्याचे निसर्गातील प्रमाण अगदीच मोजके असल्याने त्याचा अत्यंत जपून वापर करणे, त्याच्या स्रोतांचे संवर्धन करणे गरजेचे आहे. पुरेसे पाणी मिळवण्यासाठी तिसरे महायुद्ध होण्याची शक्यता वर्तवली जात आहे.

संयुक्त राष्ट्रसंघ (युनो) च्या जागतिक जलविकास अहवालानुसार पाणी व शाश्वत विकास यावर संपूर्ण विश्वास एकजुटीने काम होणे गरजेचे आहे. कारण पाण्याच्या अविचारी वापराने खरा विकास न होता जीवन भकास होईल. ही जगासाठी धोक्याची सूचना आहे. १९९२ पासून जागतिक स्तरावर पाण्याचे महत्त्व ओळखून जलदिन साजरा केला जातो. जलसाक्षरता अभियानात सर्वांचा सहभाग मोलाचा आहे.

६ **वृक्ष संवर्धन काळाची गरज** - मा. श्री. प्रल्हाद दादा गडाख (संचालक- मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक)

मानव आणि निसर्ग यांचा संबंध अतिशय घट्ट आहे. निसर्गातूनच माणसाचा जन्म झाला आणि निसर्गच आपल्या सर्व गरजा पूर्ण करतो. वृक्ष हे आपल्या निसर्गाचे सर्वात महत्त्वाचे घटक आहेत. निसर्ग माणसाला जगण्यासाठी लागणारे हवा, पाणी, अन्न-धान्य, प्राणवायू सर्व मोफत देतो. त्यामुळे आपल्याला जीवन जगणे सोपे झाले. यामध्ये झाडे (वृक्ष) यांचा वाटा खूप मोठा आहे.

झाडे आहेत म्हणून आपण पृथ्वीवर सुखरूप राहू शकतो, कारण मोफत प्राणवायू फक्त त्यांच्यापासूनच मिळतो. त्यामुळे माणसाच्या जीवनात झाडांना अनन्यसाधारण महत्त्व आहे.

संत तुकाराम म्हणतात, 'वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे वनचरे। पक्षीही सुस्वरे आळविती।।' वृक्ष आपल्याला जीवनावश्यक सर्व गोष्टी देतात. परंतु अलीकडे पर्यावरणाचा समतोल दिवसेंदिवस बिघडत चालला आहे, अशा परिस्थितीमध्ये वृक्षारोपण करणे ही काळाची गरज बनली आहे.

७ **कर्मवीर अॅड. विठ्ठलराव हांडे** - मा. श्री. सचिन पिंगळे (संचालक- मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक)

कर्मवीर अॅड. विठ्ठलराव हांडे साहेब फार उदारमतवादी होते. त्यांनी गावची वडीलोपार्जित त्यांच्या वाट्याला आलेली शेती व घर सर्व भावंडाना समान वाटून दिली. वकिली व्यासाय सुरु केल्यानंतर खऱ्या अर्थाने त्यांच्या सार्वजनिक जीवनाला सुरुवात झाली. विद्यार्थी दशेतच त्यांच्यावर डाव्या विचारसारणीच प्रभाव पडला. शेतकरी कामगार पक्षात ते सहभागी झाले. त्यांनी जी विचारधारा स्वीकारली होती त्या विचारधारेची ते शेवटपर्यंत प्रामाणिक राहिले. जवळपास वीस वर्षे ते लोक प्रतिनिधी होते.

मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेच्या विकासात त्यांचा मोठा वाटा आहे. त्यांच्या कार्यकाळातच नाशिक जिल्हा मराठा विद्याप्रसारक समाज संस्थेला महाराष्ट्र शासनाकडून 'उत्तर महाराष्ट्र आदर्श शिक्षण संस्था पुरस्कार' मिळाला. इगतपुरीचा प्रसिद्ध यशस्वी भात लढा ही अॅड. विठ्ठलराव हांडे यांच्या जीवनातील महत्त्वाची घटना होय.

विधान परिषदेतील विरोधी पक्षनेता म्हणून त्यांनी केलेले काम महत्त्वपूर्ण आहे. त्यांनी वीज, पाणी, आरोग्य, शिक्षण, रस्ते व वाहतूक, जंगलतोड, वाळू विक्री, कुटुंबनियोजन, आश्रमशाळांचे प्रश्न, परिवहन, सार्वजनिक वितरण व्यवस्था, कांदा खरेदी अशा कितीतरी विषयांवर त्यांनी प्रश्न उपस्थित केले. सेझच्या विरोधात त्यांनी लोकजागृती केली.

८ **नवीन शैक्षणिक धोरण** - मा. आमदार डॉ. सुधीर तांबे (विधान परिषद सदस्य, पदवीधर मतदार संघ)

नवीन शैक्षणिक धोरणाचे मुख्य उद्दिष्ट 'ज्ञानावर व सर्व प्रकारच्या समानतेवर आधारित समाज निर्माण करणे हे आहे.'

नवीन शैक्षणिक धोरणात बालकाच्या शरीर, मन, बुद्धीचा अतिशय सखोल विचार केलेला आहे.

१) वय ३ ते ७ - मातृभाषेमध्ये शिक्षण - बालकाला मेंदू विकासाच्या गतीने शैक्षणिक अनुभव देणे. वय वर्षे सहापर्यंत बालकाचा मेंदूचा विकास ८५ टक्क्यांपर्यंत पूर्ण होतो, असे मेंदूशास्त्र सांगते. त्यामुळे बालकाचा बौद्धिक, शारीरिक, सामाजिक, भावनिक, मानसिक विकास चांगला होईल.

२) वय वर्षे ८ ते १० बालकाच्या अध्ययनविषयक कौशल्यांच्या विकासावर भर दिला जाईल.

३) वय ११ ते १३ व्यावसायिक व कौशल्यावर आधारित शिक्षण व 'इंटरनॅशनल'ची सोय, किमान एका तरी कौशल्यावर प्रभुत्व प्राप्त करून देणे. ४) वय १४ ते १७ (९ ते १२वी) यात प्रत्येकाला आपल्या आवडीचे हवे ते विषय निवडण्याचे स्वातंत्र्य आहे.

मुलांना 'करिअर'ची दिशा निश्चित करण्यासाठी (CAT) सामान्य योग्यता परीक्षेद्वारे आपले आवडते क्षेत्र निवडता येईल. त्यात ते आनंदमय जीवनाची सुरुवात करू शकतील.

९

महाविद्यालय आणि शिक्षण - मा. श्री. हेमंत नाना वाजे (संचालक - मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक)

ऑनलाईन शिक्षणापेक्षा महाविद्यालयात प्रत्यक्ष जाऊन शिक्षण घेणे किती आनंददायक आहे याचा अनुभव सर्वांना निश्चितच आला असेल. आपण सर्वजण शाळा, महाविद्यालये सुरू होण्याची आतुरतेने वाट पाहत होतो. आता आपले शिक्षण आनंददायक होणार.

जागतिक महामारीच्या काळात आरोग्याची काळजी घेणे आपली जबाबदारी आहे. परिस्थिती गंभीर असली तरी प्रत्येकाने सतर्क राहून, नियमांचे पालन करून महाविद्यालयात येऊन प्रत्यक्ष शिक्षणाचा आनंद घेऊ शकता. यातून प्रत्येकाला मानसिक आधार, जगण्याला उभारी मिळेल. गेल्या दीड - दोन वर्षांपासून निर्माण झालेली अनावश्यक भीती, दडपण कमी होईल.

शिक्षक, पालकांनी स्वतःची, मुलांच्या शारीरिक व मानसिक आरोग्याची काळजी घ्यावी. अडचणींचा सामना करतांना हतबल न होता कुटुंब, शेजारी, नातलग, मित्र यांना संवाद, सहकार्यातून आधार द्यावा. महाविद्यालय देखील आपले कुटुंबच आहे आणि आपल्या कुटुंबाची काळजी आपणच घेतली पाहिजे. पालकांच्या, विद्यार्थी आणि शिक्षकांच्या परस्पर सहभाग आणि सहकार्याने शिक्षण आनंददायी होते.

१०

आहार आणि मानसिक आरोग्य - मा. डॉ. पी. व्ही. रसाळ ((प्राचार्य, सिन्नर महाविद्यालय))

शरीराला योग्य ते पोषण मिळावं आणि तंदुरुस्त राहावं यासाठी आपण प्रयत्न करतो, परंतू आपल्या जीवनशैलीमुळे अनेकदा आरोग्य आणि आहाराकडे दुर्लक्ष होते. योग्य आहार घेतल्याने शारीरिक आणि मानसिक आरोग्य तंदुरुस्त राहते. गीतेत श्रीकृष्ण अर्जुनाला दुःख नाशाचा उपाय सांगतात-

'युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु।
युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भवति दुःखहा ॥'
(गीता अ. ६. श्लो. १७)

योग्य अन्न खाणारा, योग्य विचारांनी जीवन जगणारा, कृतीद्वारे योग्य प्रयत्न करणारा आणि योग्य प्रमाणात झोपणारा व योग्य वेळी उठणारा यांनाच दुःखांचा नाश करणारा योग सिद्ध होतो.

आज ह्याच गोष्टींचे योग्य आचरण आपण करत नाही म्हणून आपले शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक आरोग्य ढासाळलेले आहे. 'आहार हा सुदृढ आरोग्याचा कणा आहे' त्यासाठी बिघडलेली जीवनशैली पुन्हा रुळावर आणणे गरजेचे आहे. सकस आहारामुळे शारीरिक व मानसिक आरोग्य निकोप राहते.

११ भारताच्या अंतर्गत संरक्षणाची आव्हाने - प्रा. आर. व्ही. पवार (उपप्राचार्य, सिन्नर महाविद्यालय)

दुसऱ्या महायुद्धानंतर प्रत्येक राष्ट्राला आपले अस्तित्व टिकविण्यासाठी संरक्षणापुढील अंतर्गत आणि बाह्य आव्हानांविरुद्धात सुरक्षात्मक उपाययोजना करणे गरजेचे झाले आहे. आजच्या परिस्थितीमध्ये राष्ट्राचे संरक्षण हा राष्ट्रीय जीवनाचा अविभाज्य घटक बनला आहे. प्रामुख्याने भारताच्या अंतर्गत सुरक्षिततेपुढे काश्मीरचा प्रश्न, उत्तर-पूर्वेकडील राज्यांचे प्रश्न, दहशतवाद, नक्षलवाद, बेकारी, अमली पदार्थ आदी आव्हाने आहेत. या समस्यांमुळे भारताच्या अंतर्गत सुरक्षिततेचा प्रश्न गंभीर बनला आहे.

या अंतर्गत बाधेमुळे लोकशाहीला धोका निर्माण होतो, म्हणूनच लोकशाही सक्षम होण्यासाठी अंतर्गत सुरक्षिततेपुढील धोक्याबाबत सतत जागृत राहिले पाहिजे. अन्यथा देशाचे अखंडत्व, राष्ट्राची सुरक्षितता धोक्यात येण्याची दाट शक्यता असते. प्रत्येक भारतीयाने देशाच्या सार्वभौमत्वाच्या रक्षणासाठी सुरक्षिततेपुढील अंतर्गत बाधांवर नियंत्रण ठेऊन सलोख्याचे वातावरण निर्माण केल्यास राष्ट्राचा सर्वांगीण विकास होईल, तसेच एक महासत्ता म्हणून भारताचे स्थान निर्माण होईल.

१२ परकीय व्यापार - प्रा. डॉ. एस. एन. पगार (अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख, सिन्नर महाविद्यालय)

परकीय व्यापार म्हणजे आपल्या राष्ट्राचा इतर राष्ट्रांशी असलेला व्यापार. अगदी पूर्वीच्या काळापासून असा व्यापार जगभर होत आला आहे. कोणत्या ना कोणत्या बाबींसाठी आपल्याला इतरांवर अवलंबून रहावेच लागते. ज्या बाबी आपल्याकडे नाहीत, त्या बाबी इतरांकडून काही मोबदला देऊन मिळविणे आणि आपल्याकडे असलेल्या गोष्टी इतरांना काहीतरी मोबदला देऊन विक्री करणे ही संकल्पना परकीय व्यापारात महत्वाची असते. असा व्यापार दोन देशांमध्ये होत असतो. संपूर्ण जग ही आज एक बाजारपेठ झाली आहे.

परकीय व्यापारालाच आंतरराष्ट्रीय व्यापार असेही म्हटले जाते. त्याचे साधारणपणे विदेशी व्यापार, निर्यात व्यापार, आयात व्यापार आणि पुनर्निर्यात व्यापार असे चार प्रकार पडतात. आपला भारत देश इंधन, भांडवली वस्तू, अन्न व संबंधित वस्तूंची आयात करतो. यामध्ये पेट्रोलियम, इलेक्ट्रॉनिक्स वस्तू, सोने व चांदी, रसायने यांचा समावेश होतो. भारताने निर्यात केलेल्या वस्तूंमध्ये अशुद्ध पेट्रोलियम, कृषी व सलग्न वस्तू, खडे व दागिने, यंत्रसामुग्री व साधने, वाहतूक साहित्य व धातू यांचा समावेश होतो.

१३ मोती व मोत्यांची शेती - प्रा. एल. एस. चांदोरे (रसायनशास्त्र विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

मोत्यांचे मानवाला प्राचीन काळापासून आकर्षण आहे. हे मोती नेमके बनतात कसे? मोत्यांचा उगम हा ऑयस्टरच्या शिंपल्यांमध्ये होतो. ऑयस्टर हा मॉल्युस्क प्रकारातील प्राणी मोती निर्माण करतो; पण फक्त ऑयस्टरच मोती बनवू शकतो असे नाही तर क्लॅम व मुस्सेल हे मॉल्युस्कसुद्धा मोती तयार करतात.

ऑयस्टरच्या आंतरिक देहात मँटल हा एक अवयव असतो. जो शिंपला बनवतो. एखादा बाह्यघटक, वाळूचे कण, सूक्ष्मजीव किंवा इतर पदार्थ हे मँटल व शिंपल्यातील पोकळ भागात जाऊन विसावतात, तेव्हा नैसर्गिकरीत्या मोती बनण्याची प्रक्रिया सुरू होते. अशा घटकांचा प्रवेश आतमध्ये झाल्यानंतर त्या घटकांना बाहेर काढणं ऑयस्टरला जमत नाही. त्यामुळे आतमध्ये ते ठसठसत राहतात. त्यामुळे ऑयस्टर हैराण होऊन त्या कणाला नेकरच्या माध्यमात जखडून ठेवतो आणि कालांतराने सुंदर मोत्यांचं रूप घेतो.

नैसर्गिक मोती तसे दुर्मीळ असतात. नैसर्गिक मोती मुख्यतः पर्शियन गल्फ, भारत तसेच श्रीलंकेच्या समुद्रात आणि रेड सी या ठिकाणी आढळतात. २१ व्या शतकात मोती व मोत्यांच्या शेतीला अनेक साधारण महत्व प्राप्त झालेले आहे.

१४ व्यवस्थापन घरीदारी ! - प्रा. एन. डी. सोनटक्के (वाणिज्य विभाग प्रमुख, सिन्नर महाविद्यालय)

व्यवस्थापन प्रत्येक व्यक्तीच्या जीवनामध्ये आवश्यक आहे. लहानापासून ते मोठ्यांपर्यंत, व्यावसायिक, सामान्य माणूस, गृहिणी, वैज्ञानिक, समाजसुधारक आणि इतर. सर्वांना कार्य करतांना व्यवस्थापन करावेच लागते. त्याशिवाय उद्देश पूर्ण करता येत नाही. म्हणून व्यवस्थापन घरीदारी गरजेचे आहे.

व्यवस्थापन हे व्यवसाय, संस्था आणि व्यक्ती जीवनातील अविभाज्य घटक आहे. आपण व्यवस्थापनाशिवाय कोणतेही कार्य करू शकत नाही, परंतु आपण जे कार्य करतो ते नक्की व्यवस्थापन आहे याबद्दल व्यक्तीला निश्चित माहिती नसते. म्हणून प्रत्येकाने व्यवस्थापनाचा अभ्यास करून आपल्या जीवनात यशस्वी झाले पाहिजे.

प्रत्येक कुटुंबातील स्त्री उत्तम व्यवस्थापक असते. छत्रपती शिवाजी महाराज, महात्मा फुले, सावित्रीबाई फुले, संत गाडगेबाबा यांनी व इतर महापुरुषांनी निश्चित ध्येय समोर ठेवून योग्य व्यवस्थापन करून सामाजिक जागृती घडवून आणली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी देखील व्यवस्थापनातूनच भारताला समृद्ध राज्यघटना दिली. या महापुरुषांचे विचार आजही व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने मार्गदर्शक आहे.

१५ संविधान आणि आपले मूलभूत हक्क - प्रा. डॉ. आर. डी. आगवाने (राज्यशास्त्र विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

राज्यघटनेने कलम १२ ते ३५ मध्ये प्रत्येक भारतीयाला सहा मूलभूत अधिकार दिलेले आहेत. मूलभूत अधिकार हे राज्यसंस्थेवर बंधनकारक आहेत, त्याद्वारे व्यक्ती व सामाजिक कल्याण साध्य होते. समतेचा, स्वातंत्र्याचा, जीविताचा, शोषण व पिळवणूकीविरुद्धचा हक्क, धार्मिक स्वातंत्र्याचा अधिकार, अल्पसंख्याकांचा सांस्कृतिक आणि शैक्षणिक मूलभूत अधिकार, घटनात्मक उपायांचा अधिकार याशिवाय आपण आपला अंतर्बाह्य विकास करू शकत नाहीत.

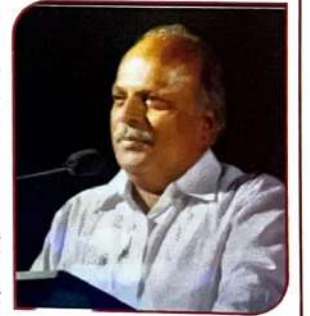

समता म्हणजे असमानांना समान संधी आणि मागासलेल्यांचा विकास होय. कायद्यापुढे सर्व समान असून राज्यसंस्था कुठल्याही कारणावरून नागरिकांमध्ये भेदभाव करू शकत नाही. सर्वांना समान संधी उपलब्ध करून देणे हे राज्यसंस्थेचे कर्तव्य आहे.

नागरिकांना भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य आहे. शांततापूर्वक आणि निःशस्त्रपणे एकत्र जमणे, संस्था, संघटना स्थापन करणे, भारतभर मुक्त संचार व वास्तव्य, आवडीनुसार व्यवसाय निवडीचे स्वातंत्र्य आहे. समाजाच्या सर्वोच्च कल्याणाच्या दिशेने आपल्या जीवनाचा विकास घडवून आणण्यासाठी हक्क हे साधन आहेत. नागरिकांच्या मूलभूत हक्कांचा कैवारी म्हणून देशातील न्याय यंत्रणा कार्य करते.

१६ जागतिक मानवी हक्क दिन - प्रा. डॉ. अशोक सोनवणे (माजी विभागीय समन्वयक, रासेयो कनिष्ठ महाविद्यालय, नाशिक)

महाराष्ट्र ही संत - महापुरुषांची भूमी आहे. सर्वांनी मानवी मूल्य आणि हक्कांसाठी लढा दिलेला आहे. माणसाच्या आत्मिक विकासासाठी आवश्यक बाह्य परिस्थिती म्हणजे मानवी हक्क होय. काही हक्क व अधिकार मानवी व्यक्तिमत्त्वाचा अविभाज्य भाग असून ते त्यांच्या जीवनापासून वेगळे करता येत नाहीत.

आपले हक्क आणि स्वातंत्र्य यांचा उपभोग घेताना इतरांचे अधिकार व स्वातंत्र्याचा आदर राखला पाहिजे, लोकशाही समाजव्यवस्थेत नीतिमत्ता, सार्वजनिक सुव्यवस्था व लोक कल्याणासाठी हक्क आणि कर्तव्य यांची सांगड घातली पाहिजे.

शिक्षणापासून वंचित मुले, महिला, शेतकरी, कामगार, स्त्री भ्रूण हत्या, विस्थापितांचे प्रश्न, दिव्यांग, वृद्ध, तृतीयपंथीय आणि अल्पसंख्यांक यांच्या मानवी हक्कांबाबत आपण सर्वांनी जागृत झाले पाहिजे.

१७ भारतीय संविधान दिन - मा. अॅड. अण्णासाहेब सोनवणे (जेष्ठ विधिज्ञ, सिन्नर न्यायालय)

भारतीय संविधानाच्या माध्यमातून भारताने जगाला शांततेचा संदेश दिलेला आहे. 'वसुधैव कुटुम्बकम्' ही भारताची संस्कृती आहे. संपूर्ण विश्वाती युद्ध टाळून शांतता पसरावी हे भारताने हजारो वर्षांपूर्वी सांगितले. यादृष्टीने माणसाने माणसाशी माणसासारखे वागावे हाच खऱ्या अर्थाने कायदा ठरतो.

सरनामा म्हणजे भारतीय राज्यघटनेची गुरुकिल्ली होय. न्याय, स्वातंत्र्य, समानता, बंधुभाव ही मूल्ये जपणे आणि संविधानाचे नैतिक दृष्टीने शिक्षण देणे हे कुटुंब, समाज, शाळा, महाविद्यालये आणि सरकार यांचे आद्य कर्तव्य आहे, ते त्यांनी प्रामाणिकपणे बजावले तरच सुजाण नागरिक घडतील. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या १२५ वी जयंती वर्षापासून संविधान दिन साजरा करण्याचे घोषित केले तेव्हापासून भारतभर शाळा आणि महाविद्यालये, शासकीय कार्यालये या ठिकाणी संविधान दिन उत्साहात साजरा केला जातो.

१८ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर - प्रा. आर. एन. सोनवणे (वाणिज्य विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी समाजाच्या कल्याणासाठी आपले संपूर्ण आयुष्य खर्ची घातले. वंचित, तळागाळातील लोकांच्या न्याय, हक्कांसाठी, शिक्षणासाठी, समाजाच्या उत्थानासाठी आयुष्यभर संघर्ष केला. 'शिका, संघटित व्हा आणि संघर्ष करा' असा गुरुमंत्र दिला.

सामाजिक, राजकीय, आर्थिक, शैक्षणिक, धार्मिक, पत्रकारिता, कायदा - न्याय अशा विविध क्षेत्रात आपल्या कार्य-कर्तृत्वाने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी दीनदलितांच्या, श्रमिकांच्या, शोषितांच्या अंधकारमय जीवनाला प्रज्ञेचा प्रकाश दिला. समाजक्रांतीचे स्फुल्लिंग चेतवून समाजाला आपल्या हक्कांप्रती जागृत केले.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे सत्याच्या मार्गावर चालणारे खरे मार्गदर्शक होते. भ्रष्टाचार, अनीती, अन्यायास त्यांचा प्रखर विरोध होता. आजच्या राजकारण्यांसाठी ते एक आदर्श आहेत.

१९

विपणन आणि ग्राहक संरक्षण

- प्रा. एस. बी. कर्डक (वाणिज्य विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

ग्राहक हा राजा आहे. त्याला त्याचे हक्क माहित असणे गरजेचे आहे. ग्राहकाला आपले प्रमुख सहा हक्क माहित असतील तर फसवणूक होणार नाही.

१) सुरक्षेचा हक्क - वस्तूच्या सुरक्षिततेची पूर्ण हमी उत्पादकांची आहे. वस्तूच्या वापरामुळे नुकसान झाल्यास कंपनी भरपाई देते.

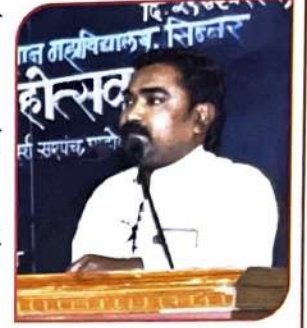
२) माहितीचा हक्क - उत्पादनाची गुणवत्ता, प्रमाण, संख्या, शुद्धता, किंमत यांची माहिती मिळवण्याचा हक्क.

३) निवड करण्याचा अधिकार - एकाच ब्रँडच्या वस्तू घ्या, असा आग्रह धरणे हे हक्कांचं उल्लंघन आहे. उपलब्ध पर्यायांपैकी निवड करणे हा ग्राहकाचा अधिकार आहे.

४) तुमचं म्हणणं मांडण्याचा हक्क - फसवणूक झाल्यास तुमचं म्हणणं तक्रार निवारण केंद्र आणि ग्राहक न्यायालयात मांडण्याचा पूर्ण हक्क आहे.

५) तक्रार करण्याचा आणि निवारण करून घेण्याचा हक्क,

६) ग्राहक हक्कांच्या शिक्षणाचा अधिकार - ग्राहकांच्या अज्ञानामुळे फसवणूक होते. त्यासाठी हक्कांच्या शिक्षण घेऊन ग्राहकाने सक्षम व्हावे.

२०

कारगिल विजय दिन

- प्रा. आर. व्ही. पवार (उपप्राचार्य, सिन्नर महाविद्यालय)

भारताने खडतर परिस्थितीचा सामना करत अतिशय शौर्याने पाकिस्तानला हरवून २६ जुलै १९९९ रोजी कारगिल युद्ध जिंकले. कारगिल युद्ध क्षेत्र हे जगातील सर्वोच्च आणि सर्वात कठीण युद्ध क्षेत्रांपैकी एक आहे. हे युद्ध श्रीनगर पासून २०५ किलोमीटर दूर कारगिलच्या द्रास, टायगर हिल क्षेत्रात लढले गेले. या ठिकाणी तापमान उणे ४० डिग्रीच्या आसपास असते. कारगिल युद्ध क्षेत्र हे समुद्र सपाटीपासून अतिशय उंच असल्यामुळे तेथे सैन्य आणि शस्त्रसाठा घेऊन जाणे भारतीयांसाठी अतिशय मुश्किल होते. पाकिस्तानी सैनिकांनी भारतीय क्षेत्रात आपल्या चौक्या स्थापन केल्या. भारताचे तत्कालीन पंतप्रधान अटलबिहारी वाजपेयी यांनी भारतीय सैन्याला युद्धाचा आदेश दिला, सैनिकांनी जीवाची बाजी लाऊन पाकिस्तानला पराभूत करून चौक्या परत मिळवल्या.

कारगिल युद्ध अति उंचीवरच्या युद्धाचे उत्कृष्ट उदाहरण आहे. दोन्ही देश अण्वस्त्र सज्ज झाल्यानंतरचे हे पहिलेच युद्ध होते, त्यामुळे सर्व जगाचे लक्ष या युद्धाकडे लागलेले होते, परंतु भारताने हे युद्ध कारगिल पुरतेच मर्यादित ठेवल्यामुळे भारताचे जगभर कौतुक झाले आणि आंतरराष्ट्रीय पाठिंबा मिळाला. पाकिस्तानवर अमेरिकेसह अनेक देशांनी दबाव आणला. या युद्धानंतर भारताने संरक्षण खर्चात वाढ केली. पाकिस्तानात राजकीय अस्थिरता निर्माण झाली.

२१ लोकशाही आणि युवक - प्रा. ए. ए. पोटे (राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख, सिन्नर महाविद्यालय)

भारतीय लोकशाहीतील एक सुजान, जागृत, सुशिक्षित, विचारनिष्ठ, कर्तव्यतत्पर नागरिक म्हणून युवकांकडे पाहिले जाते. राष्ट्र आणि लोकशाहीचे हित जोपासणे, उन्नती करणे, पावित्र्य राखणे यामध्ये युवकांची भूमिका खूपच महत्वाची आहे. लोकशाहीचा महत्वाचा पाईक म्हणून युवकांकडे पाहिले जाते. धर्माचे राजकारण, जाती समस्या, भाषावाद, प्रादेशिकतेची आव्हाने, फुटीरतावादी चळवळी, दारिद्र्य, आर्थिक विषमता, भ्रष्टाचार ही भारतीय लोकशाही आणि युवकांसमोर खऱ्या अर्थाने आव्हाने आहेत.

लोकशाही हा शासनसंस्थेचा प्रकार नसून, एकत्रित जीवन जगण्याची पद्धती आहे. असे डॉ. आंबेडकर नेहमी म्हणत. सर्वांना माणूस म्हणून वागवणे, कायद्याचे अधिराज्य, नैसर्गिक हक्क, स्वतंत्रता, समता, बंधुता ही लोकशाहीची गतिमान तत्त्वे आहेत. भारतीय लोकशाहीला शुद्ध आणि बळकट करण्यासाठी युवकांनी शिक्षणातून विवेकनिष्ठा अंगीकारून राजकारणात नैतिक सक्रीयता, सामाजिक समता, सार्वजनिक जबाबदारीचे भान, धर्म आणि जातीविरहित दृष्टिकोन, बेकारीवर मात करून आपली ठोस भूमिका बजावणे आवश्यक आहे.

२२ अल्पसंख्यांक हक्क दिवस - प्रा. ए. एस. पोटे (राज्यशास्त्र विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

भारतात अनेक जातीचे, वंशाचे, पंथाचे, धर्माचे लोक बहुसंख्य व अल्पसंख्य प्रमाणात राहतात. अल्पसंख्यांक म्हणजे एखादा देश, समाजाच्या धर्म, राष्ट्रीयत्व, भाषा, प्रथा यादृष्टीने वेगळा असलेला, संख्येने कमी असलेला समुदाय होय. धार्मिक अल्पसंख्यांकांमध्ये मुस्लिम, ख्रिश्चन, शीख, बौद्ध, पारसी, जैन या समुदायांचा समावेश होतो, तर भाषिक अल्पसंख्यांकांमध्ये भारतातील विविध राज्यांमध्ये राज्यभाषेपेक्षा वेगळी मातृभाषा असलेल्या लोकसमूहाला भाषिक अल्पसंख्यांक म्हणतात.

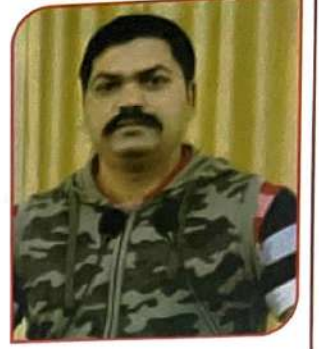

अल्पसंख्यांकांच्या रक्षणासाठी राज्यघटनेमध्ये कलम २६ - धार्मिक संस्थांची चल, अचल संपत्तीची मालकी व व्यवस्था पाहण्याचा अधिकार शासनास आहे. २७ - कर भरण्यापासून संरक्षण, २८ - शिक्षण संस्थांतून धार्मिक शिक्षण देण्यास बंदी, २९ - भाषा, लिपी व संस्कृती जतन करण्याचा अधिकार आणि कलम ३० नुसार- धर्म किंवा भाषा या आधारे शिक्षण संस्था चालविण्याचा अधिकार आहे. भारत सरकारने राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक आयोगाद्वारे धर्मनिरपेक्षतेच्या भूमिकेतून राष्ट्रीय एकात्मता निर्माण केली आहे.

२३ भारतीय नौदल दिन - प्रा. डी. के. खुर्चे (संरक्षणशास्त्र विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

विस्तीर्ण सागर किनारा लाभलेल्या देशांच्या संरक्षणासाठी नौदल खूप महत्वाचे असते. भारताला हजारो किलोमीटरचा समुद्र किनारा लाभलेला आहे. 'ज्याचे आरमार त्याचा समुद्र' या छत्रपती शिवरायांच्या उक्तीनुसार भारतीय नौदल हे देशाच्या संरक्षणासाठी नेहमी सज्ज असते. भारतीय नौदल हे अत्याधुनिक यंत्र सामग्रीने अद्ययावत आहे. ४ डिसेंबर भारतीय नौदल दिन देशभरात साजरा होतो. १९७१ भारत-पाकिस्तान युद्धात पाकिस्तानने भारताच्या आयएनएस विक्रांतवर हल्ला करण्याची योजना बनवली.

मात्र ते लक्षात येताच भारतीय नौदलाने चुकीचा संदेश पाठवून पीएनएस गाझीची दिशाभूल केली आणि डाव साधून पीएनएस गाझी पाणबुडी उध्वस्त केली. बंगालच्या उपसागरात आयएनएस विक्रांतने दबदबा निर्माण केला आणि पाकिस्तानी युद्धनौका, पाणबुड्यांवर हल्ला चढवला.

भारतीय नौसेनेने ३ व ४ डिसेंबर १९७१ च्या मध्यरात्री ऑपरेशन त्रिशूल सुरु केले. या हल्ल्यामुळे पाकिस्तानचा दारूण पराभव झाला. पाकिस्तानी सैनिकांनी शरणागती पत्करली. म्हणून ४ डिसेंबर हा भारतीय नौसेना दिन म्हणून साजरा केला जातो.

२४ जागतिक ओझोन दिन - प्रा. डॉ. एस. टी. जाधव (भूगोल विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

ओझोन हा ऑक्सिजनच्या तीन अणूंपासून (O₃) बनतो. वातावरणात नैसर्गिकरित्या तयार होणाऱ्या या वायूचे महत्व मानवाला सर्वप्रथम १९४० साली लक्षात आले. १९७९ मध्ये शास्त्रज्ञांना अंटार्क्टिकावर १.१ दशलक्ष चौरस किलोमीटर आकाराचे छिद्र आढळले.

२००६ मध्ये हा आकार वाढून २९.६ दशलक्ष चौरस किलोमीटर झाला. सध्या ओझोन आवरण स्थिर असून ते भरून निघत असल्याचे वैज्ञानिक सांगतात.

ओझोन हा वातावरणाचा एक महत्त्वाचा घटक आहे. ओझोनचा थर जीवसृष्टीचे हानिकारक अतिनील (UV) किरणांपासून संरक्षण करतो. क्लोरोफ्लोरोकार्बन्स (सीएफसी), हॅलोजन्स आणि इतर हॅलोजनयुक्त संयुगे स्थितांबरमध्ये मिसळून ओझोन थराच्या नुकसानीस जबाबदार असतात.

आधुनिक काळात क्लोरोफ्लोरोकार्बन्स (CFC) चा प्रचंड वापर वाढला आहे, ज्या राष्ट्रांच्या पर्यावरणावर क्लोरोफ्लोरोकार्बन्स आणि रासायनिक घटकांचा प्रभाव आहे असे १४० पेक्षा जास्त राष्ट्र मॉन्ट्रियल प्रोटोकॉलद्वारे ओझोनच्या संरक्षणासाठी प्रयत्न करत आहेत.

२५ व्यवसाय संज्ञापन - प्रा. एस. एस. तावडे (वाणिज्य विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

व्यवसाय संज्ञापन म्हणजे दोन किंवा अधिक व्यक्तींकडून व्यवसायासंदर्भात होणारी माहितीची देवाण-घेवाण होय. संज्ञापन ही द्विमागी प्रक्रिया आहे. संज्ञापनाद्वारे माणूस आपले विचार, भाव-भावना प्रभावीपणे इतरांपर्यंत पोहचवतो. दोन व्यक्तीशिवाय संज्ञापन शक्य होत नाही.

संज्ञापनामुळे व्यवसायाची वृद्धी, प्रगती होते. व्यवसायिकांचे परस्परांशी, कामगारांशी आणि ग्राहकांशी असलेले संबंध सुधारतात. 'बोलणाऱ्याचे कुळीदही विकतात, डोक्यावर बर्फ आणि तोंडात साखर' या म्हणीद्वारे संज्ञापनाचे महत्व लक्षात येते. प्रभावी संज्ञापन ही एक कला आहे, प्रत्येक व्यावसायिकाने कौशल्यपूर्णपणे ती आत्मसात करणे गरजेचे आहे.

संज्ञापनाची प्रक्रिया -

१) माहिती २) शब्द मांडणी ३) माध्यम ४) अर्थ - संकेत ५) प्रतिसाद या पद्धतीने पूर्ण होते. संज्ञापनाची तत्वे - माहितीची सत्यता, स्पष्टता, परिपूर्णता, विषय मांडणी, संवाद सातत्य, द्विमागी संज्ञापन अर्थ सुलभता, योग्य प्रतिसाद, वेळेचे भान या तत्वांच्या आधारे संज्ञापन प्रभावी बनते.

२६ फाळणी आणि साहित्य - प्रा. श्रीमती एस. एस. आहरे (इंग्लिश विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

भारत-पाकिस्तान फाळणीवरील साहित्यात तत्कालीन हिंदू-मुस्लिम समाजमनाचा कल्लोळ, सामान्यांच्या मनातील भावनिक गुंतागुंत दिसून येते. 'द पार्टिशन ऑफ इंडिया : अ लिटररी पस्पेक्टिव्ह' या साहित्यकृतीत फाळणीच्या उमटलेल्या पडसादांचे इत्यंभूत वर्णन आहे. भारतामध्ये इंग्रजी भाषेत अनेक दर्जेदार कलाकृती या विषयावर निर्माण झालेल्या आहेत.

हिंदू आणि मुस्लिम धर्मियांच्या मनामध्ये असलेल्या संमिश्र भावनांचे वर्णन हे साहित्य करते. त्यावेळी दोन्हीही धर्मियांच्या मनामध्ये एकमेकांविषयी द्वेष असला तरी साहित्याने मात्र व्यापक मानवतावादी दृष्टिकोन वर्णन केलेला आहे. सामान्य माणसाच्या मनातील भावनिक गुंतागुंत, विचारांची संमिश्र कालवाकालव साहित्यामधून पहावयास मिळते. हिंदु-मुस्लिमांतील परस्पर प्रेम, आपुलकी, जिऱ्हाळा, संघर्ष आणि मानवता पहावयास मिळते.

धर्माच्या पलीकडे जाऊन एक उच्च मानवतावादी दृष्टिकोण या साहित्यामधून व्यक्त होतो. भारत-पाकिस्तान फाळणीच्या पार्श्वभूमीवरील साहित्य मानवतावादाची शिकवण देते. प्रेम हेच सर्वोच्च मूल्य या साहित्यामधून प्रभावीपणे व्यक्त होते.

२७ **कर्मवीर गणपत दादा मोरे** - प्रा. श्रीमती एस. एस. जाधव (कला विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

सत्यशोधकीय आणि मराठा परिषदेच्या विचारांनी प्रेरित होऊन कर्मवीर गणपत दादा मोरे यांनी शिक्षण प्रसार व समाज विकासाचे कार्य केले. परिस्थितीला न जुमानता स्वाभिमानी व बंडखोर प्रवृत्तीने अंधश्रद्धेत अडकलेल्या समाजाला दिशा दिली.

नाशिक येथे पहिला विवाह समारंभ सत्यशोधक समाजाच्या नियमांनुसार गणपत दादांनी घडवून आणला.

कर्मकांड, पारंपरिक प्रथा, परंपरांना कडाडून विरोध केला. कर्मवीर रावसाहेब थोरात, गणपत दादा मोरे, डी. आर. भोसले यांनी बहुजन समाजाच्या शिक्षण प्रसारासाठी 'मराठा विद्या प्रसारक समाज' संस्थेद्वारे शिक्षण प्रसार केला व विद्यार्थ्यांच्या राहण्याची व जेवणाची सोय केली. वसतिगृहात स्वयंपाक करणाऱ्या स्त्रिया येणे बंद झाल्यावर दादांच्या पत्नी सारजाबाईंनी मुलांना जेवण घातले.

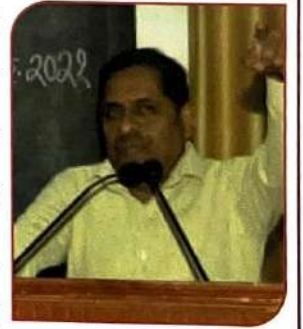
सारजाबाईंच्या कार्याबद्दल शाहू महाराजांनी साडीचोळी, पाचशे रुपये बक्षीस दिले. तेसुद्धा त्यांनी वसतिगृहासाठी वापरले. गणपतदादांनी बहुजन समाजाच्या विकासासाठी आपले तन, मन, धन अर्पण केले. हरिजनांसाठी स्वतःची विहीर पाण्यासाठी खुली केली.

२८ **योग आणि तणाव-तणाव** -मा. श्री. अशोक देशमुख (योगअध्यासक)

तणाव-तणाव कमी करण्यासाठी वर्तमान काळात जगावे आणि सतत सकारात्मक कार्यात मग्न राहावे. शरीर आणि मन नेहमी स्थिर ठेवावे. तणावमुक्त होण्याची पहिली पायरी म्हणजे बोलणे. तणाव-तणावाच्या सर्वोच्च बिंदूवर केवळ अडीच मिनिटांचा काळ आपल्याकडे असतो. ज्यामध्ये मानवी मन आत्महत्या करायला प्रवृत्त होते. मानसिक तणावामुळे शारीरिक समस्यांना निमंत्रण दिले जाते. शरीर, मनाचे नियमन म्हणजे योग. दुसऱ्यांच्या आनंद, दुःखात निर्मळ मनाने सहभागी होणे म्हणजे योग. त्यातूनही तणावामुक्ती मिळते व जीवन आनंदी होते.

श्वासांच्या गतीमध्ये केला जाणारा बदल म्हणजे प्राणायाम. जीवनासाठी श्वास महत्वाचा आहे. तणावमुक्तीसाठी ओमकार, कपालभाती प्राणायाम प्रभावी आहेत. तसेच किमान सहा तास झोप आवश्यक आहे. हसणे आपल्याला तणावमुक्त करते. हसण्यामध्ये ध्यानाची अनुभूती येते. टाळ्या वाजवल्याने अवास्तव विचार कमी होतात म्हणून आनंद व्यक्त करण्यासाठी टाळ्या वाजवल्या जातात. नृत्यांमुळे आपल्या जीवनातील तणाव कमी होतो म्हणून भारतीय संस्कृतीत नृत्य कलेला महत्वाचे स्थान आहे. जेव्हा आपण तणावाच्या सर्वोच्च बिंदूवर असतो अशा वेळेस कामात बदल करा, छंद जोपासा, वातावरण बदल म्हणजे निसर्गात फिरायला जा, मौन पाळा, ध्यान करा यातून मनाला शांती मिळेल.

२९ **गुन्हेगारी आणि न्याय व्यवस्था** - मा. श्री. डी. एस. जाधव (न्यायाधीश, दिवाणी न्यायालय, सिन्नर)

'न्याय सर्वासाठी' या ब्रीदानुसार कायदा आणि न्यायव्यवस्था समाजातील सर्व घटकांपर्यंत पोहोचली पाहिजे, जनतेला अधिकार, कर्तव्य, कायदेविषयक ज्ञान हवे. महिला, बालके, वंचितांना त्यांचे अधिकार ज्ञात असतील तरच त्यांना न्यायालयात दाद मागता येईल.

सद्यस्थितीत रॅगिंग एक गंभीर मानसिक विकृती आहे. राज्य शासनाने १९९९ मध्ये रॅगिंग प्रतिबंधक कायदा केला आहे. शारीरिक आणि मानसिक त्रासाचा समावेश रॅगिंग मध्ये होतो. महाविद्यालयांमध्ये विद्यार्थ्यांना काही त्रास होत असेल तर रॅगिंग प्रतिबंधक समितीकडे तक्रार करणे आवश्यक आहे. आपले हक्क-अधिकार आणि कर्तव्य, त्यांचे संरक्षण याबाबत नेहमी जागृत असले पाहिजे.

गुन्ह्याची चाहूल लागताच दाद मागितली तर गुन्ह्यापासून बचाव होतो. अन्याय झालेल्याला आधार देणे म्हणजेच सामाजिक न्याय. न्याय निपक्षपातीपणे झाला पाहिजे. न्यायप्रिय समाज निर्माण करणे हे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना अपेक्षित होते. समाजातून गुन्हेगारी नष्ट करण्यासाठी न्याय व्यवस्थेचे पालन करणे गरजेचे आहे.

३० **सेंद्रीय शेती काळाची गरज** - मा. श्री. धनंजय वार्डेकर (कृषी अधिकारी)

हरित क्रांतीनंतर रासायनिक खते, किटकनाशकांमुळे उत्पादन वाढले खरे परंतु ते आरोग्यासाठी सुरक्षित राहिले नाही. आज अन्न साक्षरतेबरोबरच सुरक्षित अन्नाची गरज आहे. सुरक्षित अन्नासाठी सेंद्रीय शेतीला पर्याय नाही. धनंजय वार्डेकर स्वतः सेंद्रीय शेतीचा प्रत्यक्ष परिणाम अनुभवत आहेत. जागतिक बाजारपेठेत अनेक वेळा भारतीय शेतमाल स्वीकारला जात नाही, कारण किटकनाशकांचे प्रमाण जागतिक मानांकनात जास्त दिसते. पुढील पिढ्यांना आपण अन्नाऐवजी विष खाऊ घालणार आहोत.

केरळ राज्यात इंडोसल्फान या औषधाच्या अतिवापरामुळे नवीन पिढीच्या आरोग्याचे मोठे नुकसान झाले आहे. पंजाब राज्यातील कॅन्सर ट्रेनही प्रसिध्द आहे. आज दवाखान्यांमध्ये वाढणाऱ्या गर्दीसाठी रसायनमिश्रित आहार जास्त जबाबदार आहे. म्हणूनच सेंद्रीय शेतीचा प्रयोग, प्रचार आणि प्रसार होणे आवश्यक आहे.

ग्लोबल वार्मिंगमुळे, नैसर्गिक आपत्ती, आहार, विहार आणि व्यायामाच्या चुकीच्या सवयींमुळे आरोग्याचे प्रश्न निर्माण झाले आहेत. आज अन्न कमी आणि औषधेच शरीरात जास्त जात आहेत. पर्यावरण आणि आरोग्याच्या असमतोलासाठी माणूसच जबाबदार आहे. या दुष्टचक्रातून बाहेर पडण्यासाठी नैसर्गिक जीवनाकडे वळले पाहिजे. वसुंधरेशी नाते जपले पाहिजे. त्यासाठी सेंद्रीय शेती हा उत्तम पर्याय आहे.

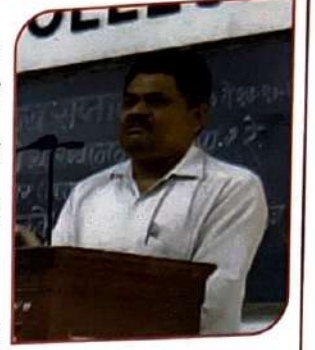

३१

कर्मवीर काकासाहेब वाघ - प्रा. डॉ. डी. एल. फलके (मराठी विभाग, ताहाराबाद महाविद्यालय)

पद्मश्री काकासाहेब वाघ यांनी सामाजिक, राजकीय, शिक्षण, सहकार, कारखानदारी क्षेत्रात आपला ठसा उमटवला आहे. बहुजनांचा विकास हेच ध्येय ठेवून शेवटच्या श्वासापर्यंत निर्धाराने ते कार्यरत राहिले. नाशिक जिल्ह्यात मराठा विद्या प्रसारक समाजाच्या स्थापनेसाठी कर्मवीर रावसाहेब थोरात, कर्मवीर डी. आर. भोसले, कर्मवीर गणपत दादा मोरे यांनी काकासाहेबांना सोबत घेतले.

सत्यशोधकीय विचारांचा काकासाहेबांवर खुपच प्रभाव होता. राजर्षी शाहू महाराज आणि महात्मा फुले यांच्या प्रेरणेने सामाजिक परिवर्तनासाठी त्यांनी स्वतःला वाहून घेतले. शिक्षणाच्या प्रचार, प्रसारासाठी ते गावोगावी फिरून धान्य, पैसा, कपडे जमा करत. बाहेरगावाहून नाशिकमध्ये परीक्षांसाठी येणाऱ्या विद्यार्थ्यांना राहण्यासाठी जागा, मोफत जेवण, मार्गदर्शनपर व्याख्याने, जुनी पुस्तके देणे, व्यायामाची सोय करणे, स्नेहसंमेलन भरविणे याचे मुख्य सूत्रधार काकासाहेब होते. मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेत काकासाहेबांनी कार्यकारी मंडळाचे सभासद व सचिव म्हणून कार्य केले.

काकासाहेबांचे विविध क्षेत्रातील काम पाहून भारत सरकारने २६ जानेवारी १९७० रोजी त्यांना पद्मश्री पुरस्कार प्रदान केला.

३२

कर्मवीर डी. आर. भोसले - प्रा. डॉ. सी. ई. गुरुळे (इंग्लिश विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

कर्मवीर डी.आर. भोसले हे पोलीस खात्यात फौजदार पदावर कार्यरत होते, परंतु त्यांना सामाजिक कार्याची आवड होती. कर्मवीर डी. आर. भोसले मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेच्या आद्य कर्मविरांपैकी एक आहेत. त्यांनी कर्मवीर गणपत दादा मोरे यांच्या सोबत नाशिक परिसरात शैक्षणिक प्रसार केला. नाशिकच्या अखिल भारतीय मराठा शिक्षण परिषदेचे अध्यक्ष उदोजीराजे भोसले यांना म्हणाले, “सरकारी नोकरीत राहून एवढे मोठे समाजकार्य करणारा कार्यकर्ता मी पहिला नाही, मागशील ते देतो.” तेव्हा भोसले यांनी वसतिगृहासाठी २५ हजाराची देणगी मागितली.

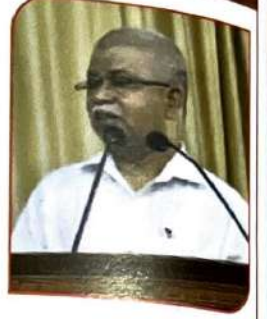
पिंपळगाव बसवंतला राजर्षी शाहू महाराज आणि गणपतदादा मोरे यांच्या सत्कार समारंभास वरिष्ठांचा आदेश न पाळता ते हजर राहिले. त्यामुळे त्यांची सिन्नर येथे बदली झाली आणि कार्यक्रमास उपस्थित राहिल्याबद्दल त्यांच्या वरिष्ठांनी क्षमा मागण्यास सांगितले. त्यावेळी शाहू महाराज पोलीस प्रमुखांना म्हणाले, “पिंपळगाव येथील कार्यक्रमासाठी डी. आर. भोसले यांना मी निमंत्रित केले होते. मग शिक्षा त्यांना का?” त्यानंतर भोसलेंना पुन्हा नोकरीवर घेतले. त्यांनी मविप्र समाजासाठी मोलाचे कार्य केले. मविप्र संस्थेने कृतज्ञतापूर्वक देवगाव माध्यमिक शाळेला 'कर्मवीर डी. आर. भोसले' यांचे नाव दिले.

३३

कर्मवीर रावसाहेब थोरात - प्रा. डॉ. डी. एम. जाधव (उपप्राचार्य, सिन्नर महाविद्यालय)

'शिक्षण केवळ बौद्धिक व्यापार नसून समग्र मानवी जीवन उजळून टाकणारी एक दुर्दम्य प्रेरणा आहे.' या विचारांनी कर्मवीर रावसाहेब थोरात यांनी शिक्षणाला मुकलेल्या बहुजनांना शिक्षण प्रवाहात आणले. १९१४ मध्ये रावसाहेब व सहकाऱ्यांनी 'उदाजी मराठा वसतिगृहा'ची स्थापना करून शिक्षणाची मुहुर्तमेढ रोवली.

शिक्षण प्रसारासाठी रावसाहेबांनी स्थानिक स्वराज्य संस्थेत सहभाग घेतला आणि नाशिक जिल्हा लोकल बोर्डाचे पहिले लोकनियुक्त अध्यक्ष झाले. त्यांच्या कारकिर्दीत ग्रामीण भागात अनेक शाळा निघाल्या. रस्ते बांधण्यात आले. अनेक दवाखाने सुरू झाले.

रावसाहेबांचा शिक्षणासंबंधीचा दृष्टिकोन आधुनिक व उदारमतवादी होता. 'आत्मशिक्षणाच्या योगाने आपला विकास होऊन समाज, राष्ट्र यांच्या उन्नतीस क्रमाक्रमाने हातभार लावणे यालाच ही शिक्षण समजतो.' शिक्षणाची ही व्याख्या रावसाहेबांनी केली. त्यांचे कार्य पाहून ब्रिटिश सरकारने 'रावसाहेब' ही पदवी बहाल केली. रावसाहेबांचा जन्मदिन १९ ऑगस्ट 'समाजदिन' म्हणून मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्था निष्ठेने साजरा करते.

३४

कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे प्रा. श्रीमती जे. आर. बागुल (मराठी विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

बहुजनांच्या शैक्षणिक प्रगतीसाठी कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे यांनी मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेत शिक्षण प्रसाराचे कार्य निष्ठेने केले. उदोजी मराठा वसतीगृहात भाऊसाहेब हिरे हे विद्यार्थी होते. त्यांच्यातील समाजसेवेची आणि शैक्षणिक कार्याची जडण-घडण येथेच झाली. कर्मवीर रावसाहेबांच्या शिस्तप्रियतेचा पगडा भाऊसाहेबांवर होता. स्वतःचे काम स्वतः करणे. रोज सकाळी व्यायाम करणे ही स्वयंशिस्त त्यांनी स्वतःला लावून घेतली. उच्च शिक्षण बडोदा, वकिलीचे शिक्षण पुणे येथे पूर्ण करून शिक्षणाचा फायदा बहुजन वर्गातील विद्यार्थ्यांना व्हावा या उद्देशाने त्यांनी शैक्षणिक कार्य करण्यास सुरुवात केली.

अंधश्रद्धा, अज्ञान, गुलामागिरी दूर सारण्यासाठी, शिक्षण संस्था पुढे नेण्यासाठी कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे यांनी इतर कर्मवीरांसोबत 'मराठा विद्या प्रसारक समाज' संस्थेचा शैक्षणिक विस्तार, विकासासाठी अथक परिश्रम केले. भाऊसाहेब हिरे मुंबई राज्याचे महसूल मंत्री, शेती-जंगल खाते मंत्री आणि मविप्रच्या अध्यक्षपदी असतांना शिक्षणासाठी इमारत, जागा, शिक्षकांसाठी 'प्रायमरी ट्रेनिंग', शेतकी प्रशिक्षण केंद्र उभारणे असे विविध कार्य केले. उच्च शिक्षणासाठी विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती योजना सुरू केली. राजकीय, सामाजिक व शैक्षणिक क्षेत्रातील कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे यांचे कार्य मार्गदर्शक व वंदनीय आहे.

३५ **कर्मवीर अण्णासाहेब मुरकुटे** - प्रा. एस. पी. जाधव (वाणिज्य विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

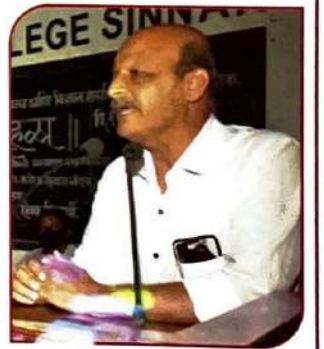
'मराठा विद्या प्रसारक समाज' संस्थेतील निर्भीड, शिस्तप्रिय, तत्त्वनिष्ठ, कायदेपंडित सत्यशोधक विचारांचा पाईक म्हणून कर्मवीर अण्णासाहेब मुरकुटे यांचे योगदान मोठे आहे. अण्णासाहेबांनी वयाच्या बाविसाव्या वर्षी वकिली सुरू केली. अभ्यासवृत्ती, स्पष्टवक्तेपणामुळे निष्णात कायदेपंडित आणि सरकारी वकील म्हणून ते प्रसिद्ध झाले. अॅड. बाबूराव ठाकरे, अॅड. विठ्ठलराव हांडे, अॅड. भोईटे, अॅड. बस्ते यांचे मार्गदर्शक बनले.

मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेत अण्णासाहेब मुरकुटे 'खजिनदार' म्हणून काम पाहत. अण्णासाहेबांनी संस्थेच्या आर्थिक बाबतीत जातीने लक्ष घातले. खर्चावर नियंत्रण आणले, संस्थेचे उत्पन्न वाढवण्याच्या दृष्टीने निर्णय घेऊन व्यवहारात शिस्त व काटकसरीने संस्थेची आर्थिक स्थिती सुधारली. संस्थेचा आर्थिक पाया भक्कम करण्यासाठी विविध योजना कार्यान्वित केल्या. संस्थेच्या कामकाजात सामान्यांचा सक्रिय सहभाग अण्णासाहेबांनी सुरू केला. दरवर्षी गरजू, हुशार, होतकरू मुलांना ते मदत करत. ते म्हणत; 'समाजधुरीण, कार्यकर्ते, शिक्षकांनी आदर्श व तत्त्वनिष्ठ व्हावे, कारण जीवनमूल्ये ही शिकवून रुजत नाहीत; ती प्रत्यक्षात दिसावी लागतात.'

३६ **कर्मवीर अॅड. बाबूरावजी ठाकरे** प्रा. सी. जे. बर्वे (विज्ञान विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

'शिक्षण हे व्यक्तिमत्वविकास, समाजपरिवर्तन व राष्ट्र विकासाचे एक प्रभावी साधन आहे व त्यामुळे मानवी जीवन सर्वार्थाने संपन्न होते. समाज उद्धारासाठी शिक्षणाचा प्रकाश तळागाळापर्यंत पोहोचला पाहिजे,' असे कर्मवीर बाबूराव ठाकरे नेहमी म्हणत. ते वकिलीचा अभ्यास करत असतांना गृहमंत्री शंकरराव चव्हाण, बॅ. रामराव आदिक, बॅ. अंतुले यांच्याशी मैत्री झाली. 'न्याय हा नेहमी सत्याच्या बाजूचा हवा' हे त्यांच्या कामाचे सूत्र होते. महाराष्ट्र शासनाने 'Assistant Government Pleader and Public Prosecutor' पदी त्यांची नेमणूक केली. वकिली सांभाळून अॅड. बाबूराव ठाकरे यांनी म. वि. प्र. समाज संस्थेत सेक्रेटरी म्हणून काम सुरू केले. पुढे अॅड. ठाकरे २० वर्षे संस्थेचे सरचिटणीस होते. त्यांच्या काळात संस्थेचा मोठ्या प्रमाणावर कार्य विस्तार झाला.

अॅड. ठाकरे यांच्या अध्यक्षतेखाली म. वि. प्र. संस्थेने नाशिक न्यायालयासमोर छत्रपती शिवाजी महाराजांचा भव्य पुतळा उभारला. अॅड. ठाकरे म्हणत, 'शिवाजी महाराज न्यायी होते. अन्याय, अत्याचाराची त्यांना चीड होती. रयतेच्या काडीलाही धक्का लागू नये अशी त्यांची सैन्याला सक्त ताकीद होती. म्हणून न्यायालयातील वकिलांनी या पुतळ्याकडे बघत आपले काम चोख करत गरिबांना सत्याने न्याय द्यावा.'

३७

कर्मवीर अॅड. विठ्ठलराव हांडे - प्रा. एस. एस. पवार (एम.सी.व्ही.सी. विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

कर्मवीर अॅड. विठ्ठलराव हांडे यांचे मविप्र सभापती, राज्य विधिमंडळ सदस्य, लोकसभा सदस्य, विधान परिषद विरोधी पक्षनेता, दूरदृष्टीचा अभ्यासू वक्ता, विधिमंडळ आणि शेतकरी कामगार पक्षातील कार्य महाराष्ट्र विसरणार नाही. स्वातंत्र्यानंतर ग्रामीण भागात शिक्षणाचा प्रसार झालेला नव्हता. नाशिक जिल्ह्यात कर्मवीर मराठा विद्या प्रसारक समाजाच्या माध्यमातून शिक्षण प्रसार करत होते, त्यांच्यासोबत हांडे साहेबांनी काम सुरु केले. मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेतील त्यांचे कार्य मोलाचे आहे.

विद्यार्थी दशेतच हांडे साहेबांवर डाव्या विचारांचा प्रभाव होता. सामान्यांच्या हितासाठी ते झगडले. महाराष्ट्रातील भात लढा, बस भाडेवाढ विरोधी चळवळ, उपासमार विरोधी आंदोलन, ऊसाचे भाववाढ आंदोलन, संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ, गोवा मुक्ती आंदोलन इ. यामुळे त्यांना अनेक वेळा तुरुंगवास झाला. त्यांनी आपल्या विचार, तत्वांशी कधीही तडजोड केली नाही.

अॅड. हांडे यांनी आदिवासी मुलांच्या उच्च शिक्षणासाठी इगतपुरी महाविद्यालयाची स्थापना केली. डॉ. वसंतराव पवार यांनी अॅड. हांडे साहेबांच्या कार्यकर्तृत्वाची दखल घेत 'विरोधी पक्षनेता अॅड. विठ्ठलराव हांडे' हे पुस्तक प्रकाशित केले.

३८

कर्मवीर डॉ. वसंतराव पवार - डॉ. जी. आर. पाटील (वाणिज्य विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

डॉ. वसंतराव पवारांनी वैद्यकीय व्यवसायाला सामाजिकतेची जोड देऊन अंधश्रद्धेचा पगडा असलेल्या समाजात वैद्यकीय जागृती करून आपला हक्काचा 'डॉक्टर' हा विश्वास जनसामान्यांच्या मनात निर्माण केला. डॉ. वसंतराव पवार हे व्यासंगी, चिंतनशील, शिस्तप्रिय आणि ध्येयनिष्ठ होते. शैक्षणिक, सामाजिक, राजकीय, साहित्यिक, सांस्कृतिक व क्रीडा क्षेत्रात दबदबा असणारे डॉ. पवार गुणी व्यक्तींना पारखत, त्यांना संधी देत.

२१ व्या शतकात डॉ. पवार यांनी संशोधन आणि तंत्रज्ञानाची कास धरत वैद्यकीय, अभियांत्रिकी, परिचारिका, कृषी, ललित कला, औषध निर्माण यासारख्या व्यावसायिक महाविद्यालयाची स्थापना केली. '१ ली ते ८ वी पर्यंत परीक्षा बंद' या शासन निर्णयावर सत्ताधारी पक्षात असतांनाही डॉ. वसंतराव पवार यांनी, 'हा निर्णय आत्मघातकी ठरेल.' हे ठासून सांगितले. ते कर्मचाऱ्यांना सांगत, नैतिकतेने काम करा म्हणजे तुम्हाला कोणीही रोखणार नाही.

वैद्यकीय कामगिरीबद्दल महाराष्ट्र शासन सुवर्णपदक, डॉ. बी. सी. रॉय वैद्यकीय आणि समाजसेवा पुरस्काराने राष्ट्रपती डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांच्या हस्ते त्यांना गौरविण्यात आले.

३९ **आत्मविश्वास आणि वक्तृत्व विकास** - श्रीमती मधुरा क्षेमकल्याणी (संभाषण कौशल्ये प्रशिक्षक)

प्रभावी वक्तृत्वासाठी उत्साही संवाद हवा, बोलण्यात उर्जा हवी, नजरेला नजर देऊन आत्मविश्वासपूर्ण देहबोली व शब्दफेक हवी. वक्ता जे बोलतो ते विचारपूर्वक, विवेकपूर्ण, विषयानुरूप व आत्मविश्वासपूर्ण असायला हवे. त्यालाच प्रभावी वक्ता म्हणतात.

वक्त्याची भाषा नेहमी सकारात्मक हवी. न बोलणाऱ्यांना बोलतं करणे हे खरे संभाषण कौशल्य आहे. आज समाजात सुसंवाद नसल्याने प्रत्येक क्षेत्रात समस्या आहेत. स्वतः पुढाकार घेऊन संवाद साधने गरजेचे आहे.

सरावाने वक्तृत्वशैली विकसित होते, म्हणून जिथे संधी मिळेल तिथे परिस्थितीला धरून बोलले पाहिजे. बोलणे हे प्रत्येक गोष्टीवर उपाय असल्यामुळे इतरांशी मोकळेपणे बोलले पाहिजे. विचारांमध्ये फार मोठी ताकद आहे. विचारांनी क्रांती होते, म्हणून चांगले विचार आचरणात आणा आणि प्रभावीपणे इतरांना सांगा.

४० **स्काऊट - गाईड आणि सामाजिक आरोग्य** - प्रा. विश्वनाथ शिरोळे (नाशिक जिल्हा स्काऊट- गाईड अधिकारी)

सामाजिक उदात्तीकरण हे स्काऊट- गाईडचे महत्वाचे कार्य असून विद्यार्थ्यांचा व्यक्तिमत्त्व विकास होऊन त्यांच्या वर्तनाला शिस्त लागते. स्काऊट- गाईडच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या मनातमध्ये देशभक्तीची बीजे रुजवली जातात. त्यामुळे सामाजिक आरोग्य सुधारण्यासाठी मोठ्या प्रमाणामध्ये हातभार लागतो.

विद्यार्थ्यांमध्ये एकीची भावना निर्माण होते, बंधुभावाचे संस्कार होतात. स्काऊट- गाईडमुळे विद्यार्थ्यांचे आचार, विचार आणि उच्चार शुद्ध होतात.

विद्यार्थ्यांमध्ये स्वावलंबन, स्वयंशिस्त, समायोजन, श्रमसंस्कार या गुणांचे संस्कार करणे ही स्काऊट- गाईडची उद्दिष्टे आहेत. प्रत्येक विद्यार्थ्यांने आपला सामाजिक दृष्टीकोण विकसित होण्यासाठी स्काऊट गाईडच्या उपक्रमांत सहभागी व्हावे.

चांगल्या नागरिकत्वासाठी चारित्र्य, आरोग्य, उद्यमशीलता, सेवाभाव इ. गुण मुलामुलींच्या अंगी बाणावे यासाठी स्काऊट गाईडच्या माध्यमातून विविध उपक्रम होतात. या शतकातील एक महत्त्वाची शैक्षणिक संघटना म्हणून स्काऊट- गाईडचा शिक्षणतज्ञांनी गौरवपूर्ण उल्लेख केलेला आहे.

४१ स्वामी विवेकानंद, राजमाता जिजाऊ - प्रा. एच. बी. टिळे (चारित्र व्याख्याता)

बालपणापासूनच विवेकानंद विवेकशील, चिकित्सक आणि जिज्ञासू वृत्तीचे होते. त्यांनी सातासमुद्रापार भारताच्या महान संस्कृतीचा प्रचार आणि प्रसार केला. त्यांचे जीवन युवकांना प्रेरणा देणारे आहे. बुद्धीप्रामाण्यता, चारित्र्यसंपन्नता, चिंतनशीलता, ज्ञानग्रहण, ध्येयनिष्ठता, गुरुनिष्ठा, पावित्र्य, ब्रह्मचार्यपालन या गुणांचे त्यांनी कठोर पालन केले. स्वामी विवेकानंद समाजाला आवाहन करत की, "GIVE ME HUNDREDS NACHIKETAS I SHALL CHANGE THE WORLD." त्यांना नचिकेत वृत्तीचा तरुण हवा होता. जो आशावादी, दृढनिश्चयी, बलवान असेल.

राजमाता जिजाऊंचे कार्य दिव्यातील तेलाप्रमाणे आहे. ज्योत सतत तेवत ठेवण्यासाठी तेल कार्य करते, तसे स्वराज्य स्थापनेची उर्मी गर्भावस्थेपासूनच शिवरायांमध्ये जिजाऊंनी तेवत ठेवली. जिजाऊ नसत्या तर कदाचित महाराष्ट्राला शिवाजी मिळाले नसते आणि महाराष्ट्र अस्मिता दिसली नसती. जिजाऊंचा त्याग आणि कार्य युवक-युवतींसाठी मार्गदर्शक आहे. आजच्या तरुणांनी महापुरुषांचे विचार प्रत्यक्ष कृतीत आणावे तरच आपण स्वतःला त्यांचे खरे पाईक म्हणू शकतो.

४२ यूपीएससीच्या यशाचा मार्ग - मा. डॉ. मालोजीराव भोसले (संचालक, आय.ए.एस.प्रशिक्षण केंद्र, नाशिक)

पदवी आणि पदव्युत्तर शिक्षण घेतल्यानंतर पुढे काय? असा प्रश्न आज अनेक विद्यार्थ्यांच्या मनामध्ये निर्माण होतो. महाराष्ट्रीयन विद्यार्थी पदवी झाल्यानंतर करिअरच्या विविध मार्गांचा शोध घेतात, त्यामुळेच यूपीएससीसारख्या स्पर्धा परीक्षांमध्ये आपला टक्का अजूनही बराच कमी आहे.

विद्यार्थ्यांनी जर पदवीच्या पहिल्या वर्षापासून यूपीएससीची तयारी सुरू केल्यास अगदी वयाच्या एकविसाव्या वर्षीही यूपीएससी पास झालेल्या विद्यार्थ्यांची अनेक उदाहरणे आहेत. ग्रामीण भागातील मुले हुशार असतात पण त्यांना मार्गदर्शन मिळत नाही. इंग्रजीविषयी त्यांच्या मनामध्ये न्यूनगंड असतो. यूपीएससी सारख्या परीक्षा पास होण्यासाठी शारीरिक आणि मानसिक आरोग्य अत्यंत महत्त्वाचे आहे.

आयएएस पूर्व प्रशिक्षण केंद्रांमधून विद्यार्थ्यांना सर्व प्रकारच्या सुविधा सरकार पुरवते त्याचा लाभ उठवायला विद्यार्थ्यांनी जागरूक होऊन परिश्रम करायला हवेत. बदलाला सामोरे जाण्याची तयारी आजच्या विद्यार्थ्यांनी केली पाहिजे. आपल्या आई-वडिलांना आनंद होईल असे काहीतरी करून दाखवण्याची उमेद विद्यार्थ्यांमध्ये व्हावी.

४३ अथक परिश्रम, जिद्द आणि यश - लेफ्टनंट प्रितिश पवार (भारतीय सैन्य दल)

ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांनी कठीण परिश्रम घेऊन, जिद्दीने अभ्यास करून भारतीय संरक्षण दलात अधिकाऱ्यांच्या जागा पटकाविल्या आहेत. सर्वसामान्य शेतकरी कुटुंबातून आलेला विद्यार्थी इंग्रजी भाषेची भीती न बाळगता अधिकारी होऊ शकतो. यासाठी लहानपणापासूनच विज्ञानाची गोडी, स्वयंशिस्त, जिज्ञासा, स्वयंप्रेरणा, धाडस, माता-पित्यांचे संस्कार, राष्ट्रभक्ती हे गुण व्यक्तिमत्त्वात असावेत.

जीवनात येणाऱ्या प्रत्येक समस्येला मोठ्या धैर्याने तोंड देऊन त्यावर मात करणे हे शुरवीरतेचे लक्षण आहे. तरुणांनी आपल्या अंगी असणाऱ्या ऊर्जेचा उपयोग सकारात्मकतेने व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी, समाजाच्या व राष्ट्राच्या हितासाठी करावा.

२०१२ साली एनसीसी 'सी' सर्टिफिकेट परीक्षा उत्तीर्ण होऊन बारावी सायन्स झालेला विद्यार्थी मी प्रितिश पवार, शिपाई म्हणून भारतीय संरक्षण दलात रुजू झालो, नंतर इंडियन मिलिटरी अकॅडमी देहरादून येथे चार वर्षांचा कोर्स पूर्ण करून भारताचे राष्ट्रपती श्री.रामनाथ गोविंद यांच्या उपस्थितीत भारतीय लष्करात लेफ्टनंट या अधिकारी पदावर निवड झाली.

४४ राष्ट्र उभारणीत युवकांची भूमिका - कर्नल अलोक कुमार सिंग (एनसीसी.कमांडिंग ऑफिसर, ७ महाराष्ट्र बटालियन)

विद्यार्थ्यांमध्ये शारीरिक सक्षमतेबरोबरच बौद्धिक गुणवत्तेचीही आवश्यकता देशाच्या संरक्षण क्षेत्रात आहे. ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांनी संभाषण कौशल्य व भाषा ज्ञान, वाचन यासाठी विशेष प्रयत्न करणे गरजेचे आहे.

भारतीय संरक्षण दलात ऑफिसर पदांसाठी शारीरिक-मानसिक सक्षमता व उच्च बौद्धिक गुणवत्ता गरजेची आहे. या दृष्टीने महाविद्यालयीन तरुणांनी आपले व्यक्तिमत्त्व घडवावे.

भारताच्या विविध सशस्त्र दलांमध्ये तसेच सेवा क्षेत्रातही भरती होण्यासाठी राष्ट्रप्रेम, देशभक्ती, चिकाटी, जिद्द, प्रामाणिकपणा, अभ्यास व सामाजिक मूल्ये यांची गरज आहे. राष्ट्रीय छात्र सेनेच्या विद्यार्थ्यांनी आत्मविश्वासाने शारीरिक व मानसिक सक्षमतेने सामाजिक मूल्यांची जोपासना करावी.

देशाच्या सीमा सुरक्षा, परकीय हल्ल्यांपासून मातृभूमीचे संरक्षण तसेच नैसर्गिक आपत्ती काळात भारतीय संरक्षण दलाचे अधिकारी, सैनिक हे राष्ट्राच्या विकासात महत्त्वाची कामगिरी बजावतात. त्यांच्याप्रती आपण नेहमी आदर व सद्भावना ठेवणे आपले कर्तव्य आहे.

४५

अध्यात्मिकता आणि मानसिक आरोग्य - डॉ.दिनेश नाईक (प्राचार्य, लासलगाव महाविद्यालय)

आज माणूस भौतिक सुखाच्या मागे पळत आहे. ज्ञानदेवांना आपल्या कर्तव्याची जाणीव झाली म्हणून ते आखिल मानवजातीसाठी पसायदान मागू शकले. व्यक्तीच्या इच्छा, विश्वास आणि श्रद्धा यावर व्यक्तीचे शारीरिक, मानसिक, सामाजिक आणि अध्यात्मिक आरोग्य अवलंबून असते.

आपण जे काही करतो, त्यावर आपला विश्वास असला पाहिजे. आपल्या कामात समाधान असेल, तरच माणूस चिंतामुक्त जीवन जगू शकतो, अन्यथा चिंता, ताण- तणाव निर्माण होतात व सर्वच कार्य बिघडते. गीता, ज्ञानेश्वरी व इतर धर्मग्रंथातून आपल्याला मानसिक, शारीरिक, सामाजिक आणि अध्यात्मिक आरोग्याचे धडे मिळतात.

चांगले जीवन घडवण्यासाठी ईश्वर व संस्कार प्राप्तीची इच्छा, विश्वास आणि श्रद्धा जास्त महत्त्वाची आहे. ज्ञानदेवांनी पसायदान कुणासाठी व त्यात काय मागितले याचा आपण विचार करणे आवश्यक आहे, यातून आपली नैतिक व अध्यात्मिक जडण घडण चांगल्या प्रकारे होईल.

४६

गणित : अत्र - तत्र - सर्वत्र - प्रा. श्रीमती एस. एस. मोरे-घोलप (गणित विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

गणित ही विज्ञानाची भाषा असून तिचा संबंध आपल्या विचार प्रक्रियेशी असतो. पूर्वीच्या काळी माणूस दगडांचा किंवा रेषांचा वापर करून मोजणी करायचा. इजिप्तचे पिरॅमिड हे भूमितीचे एक उत्तम उदाहरण आहे. चीनची भिंत असेल किंवा अशाच प्रकारच्या जगभरामध्ये निर्माण झालेल्या वास्तू ह्या गणितावरच उभ्या आहेत.

गणिताला हजारो वर्षांचा इतिहास आहे. वैदिक काळात गणितात खूप प्रगती झालेली होती, अनेक शोध लागलेले होते. शून्याचा शोध आर्यभट्ट यांनी लावला. शून्य एखाद्या संख्येची किंमत मूळ किमतीपेक्षा १० पटीने वाढवू शकतो.

‘शून्य’ ही भारताने जगाला दिलेली फार मोठी देणगी आहे. गणित म्हणजे फक्त आकडेमोड नसून दैनंदिन जीवनामध्ये काळ, काम, वेग, स्थापत्यशास्त्र, भौतिकशास्त्र, रसायनशास्त्र, प्राणीशास्त्र, वनस्पतीशास्त्र, संगणकशास्त्र, वाणिज्य, इतिहास, भूगोल, अर्थशास्त्र, साहित्य याबरोबरच संपूर्ण मानवी जीवन व्यापलेले आहे. संत विनोबा भावे तर म्हणत, “माझा फक्त दोनच गोष्टींवर विश्वास आहे, एक गणित आणि दुसरी ईश्वर.”

४७

'वाचाल तर वाचाल' - डॉ. राजेंद्र कुंभार (ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र विभाग प्रमुख, सा. फु. पु. विद्यापीठ, पुणे)

आनंददायी शिक्षणाचे प्रभावी मध्यम म्हणजे वाचन. वाचनातून पुस्तके आपल्याशी संवाद साधतात. ज्ञानप्राप्तीचे साधन म्हणजे वाचन, त्यामुळे विचारांच्या कक्षा रुंदावतात. आजच्या आभासी युगात प्रत्येकासाठी वाचन महत्त्वाचे आहे.

'वाचाल तर वाचाल' या उक्तीनुसार ग्रंथालयात येऊन प्रत्येकाने अवांतर वाचन केल्यास आत्मविश्वास वाढतो, कार्याची प्रेरणा मिळते, आपण आत्मसंवाद साधतो, मन प्रसन्न राहते. नियमित वाचन करणार माणूस कधीच एकटा, एकाकी पडत नाही. नैराश्य त्याला ग्रासत नाही.

वाचनाने शब्दसामर्थ्य वाढते, भाषाप्रभुत्व निर्माण होवून संभाषण कौशल्य सुधारते, व्यक्तिमत्त्व प्रभावशाली बनते. वाचन आणि लेखनातून आपले सुप्त विचार, भावनांना वाट मोकळी करून देता येते. २०२१ साहित्याचे नोबेल पुरस्कार विजेते अब्दुलरजाक गुरनाह यांनी, त्यांच्या दडपलेल्या भावना लेखनाद्वारे जगापर्यंत पोहचवल्या. वाचनातून आपल्या दैनंदिन जीवनाशी निगडीत अनेक अनुभव आपल्याला घेता येतात. वाचन मानवाला नवी ऊर्जा देते. आज वाचन संस्कृती मागे पडत आहे, ती टिकविणे, वाढविणे, व्यापक करणे ही आपली जबाबदारी आहे.

४८

वाचन प्रेरणा दिन - मा.श्रीमती अमृताताई पवार (अध्यक्ष - गोदावरी अर्बन बँक, सदस्य - जि. प. नाशिक)

वाचनाने आनंद मिळतो, ज्ञानात भर पडते, अद्ययावत माहिती मिळते, ताण-तणाव कमी होतो, एकाग्रता वाढते आणि शब्दसाठा वाढतो.

विद्यार्थ्यांमध्ये वाचनाची आवड निर्माण करणे तसेच वाचनाचे महत्त्व समजण्यासाठी महाविद्यालयीन स्तरावर ग्रंथालय महत्त्वाची भूमिका बाजावतात. काय वाचावे आणि कसे वाचावे यासाठी ग्रंथालयांनी वाचन सल्ला केंद्र सुरु करणे काळाची गरज आहे.

'ग्रंथ हेच गुरु' या उक्तीनुसार माणूस घडविण्याची ताकद पुस्तकांमध्ये आहे.

महाविद्यालय वाचन सप्ताह, ग्रंथप्रदर्शन, अखंड वाचन दिन, ग्रंथ सादरीकरण, ग्रंथ प्रबोधन, तज्ञांचे मार्गदर्शन आशा विविध उपक्रमांद्वारे वाचन संस्कृतीची जोपासना करते, ही गौरवाची बाब आहे. सकारात्मक दृष्टीने मनाला स्थिर व विचारप्रवृत्त करण्याचा सहज आणि सोपा उपाय म्हणजे वाचन. वाचन हे सहज ध्यान आहे. ज्याद्वारे आपण आपले निश्चित ध्येय गाठू शकतो.

आजच्या तंत्रज्ञान व धावपळीच्या काळात मनाला उभारी, विसावा व विरंगुळा देणारे वाचन मागे पडत आहे. वाचनाचे असंख्य फायदे मिळविण्यासाठी वाचनाची सवय अंगी बाणवणे गरजेचे आहे.

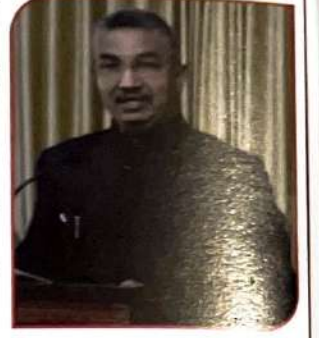
४९ **मानसिक आरोग्य आणि व्यक्तिमत्व** - मा. डॉ. पी. व्ही. रसाळ (प्राचार्य, सिन्नर महाविद्यालय)

मानवाच्या यशाचे गमक त्याच्या मानसिक आरोग्यात आहे. महाभारत युद्धात अर्जुनाचे बिघडलेले मानसिक आरोग्य सुधारण्यासाठी भगवान श्रीकृष्णांना गीता सांगावी लागली.

शरीराच्या आरोग्याबरोबरच मनाचेही आरोग्य जपणे गरजेचे आहे. मन सक्षम, चिंताविरहित, सुदृढ असावे. सैनिक लढायला प्रेरित होतो, प्रसंगी बलिदानही देतो, केवळ मानसिकतेमुळेच.

माझे आयुष्य माझी जबाबदारी, त्याचप्रमाणे माझे आरोग्य माझीच जबाबदारी आहे. स्वप्न पहाणे आणि ते प्रत्यक्षात उतरवण्यासाठी प्रयत्न, संघर्ष करणे हे उत्तम मानसिक आरोग्य असल्याचा पुरावा आहे.

व्यक्तिमत्त्व विकासात मानसिक आरोग्याची भूमिका महत्त्वाची आहे. मनातील भावना, विचारांचा स्पष्टता हे उत्तम मानसिक आरोग्याचे लक्षण आहे. सकारात्मकतेमुळे मानसिक आरोग्य उंचावते. आपल्याला व्यक्त होता आले पाहिजे. जिथे संवाद थांबतो तिथे वाद निर्माण होतो आणि त्यामुळे मानसिक स्वास्थ्य बिघडते. चांगल्या विचारांचे चिंतन, अध्यात्मिक ग्रंथ, संत साहित्य, मनाचे श्लोक मानसिक आरोग्य जपण्यासाठी महत्त्वाचे आहेत.

५० **'सर्जिकल स्ट्राइक'** - डॉ. एम. एल. साळी (प्राचार्य, ताहाराबाद महाविद्यालय)

भारत दहशतवादाला थारा देणार नाही व कुणी भारताविरुद्ध दहशतवादाचा वापर करत असेल तर तेही खपवून घेणार नाही. जेव्हा-जेव्हा भारताचे स्वातंत्र्य आणि सार्वभौमत्व धोक्यात आले आहे, तेव्हा भारताने कडवा प्रतिकार केला आहे. याचे मूर्तिमंत उदाहरण सर्जिकल स्ट्राइक.

उरी व पठाणकोट येथील दहशतवादी हल्ल्याचे प्रत्युत्तर आणि शत्रु पक्षाचे खच्चीकरण हा महत्त्वाचा उद्देश सर्जिकल स्ट्राइकने यशस्वीपणे घडवून आणला. सर्जिकल स्ट्राइक या युद्धनीतीचा छत्रपती शिवाजी महाराजांनीही वापर करून शत्रूचे मानसिक खच्चीकरण केले, युद्ध साधने निकामी करून शत्रूस जेरीस आणले, शत्रूच्या मनात धडकी भरली होती. शत्रूच्या गोटात जाऊन त्याला गाफील ठेऊन हल्ला करणे आणि यशस्वीपणे पुन्हा परत येणे हे वाटते तितके सोपे काम नाही.

त्यासाठी सूक्ष्म नियोजन, जिगरबाज सैनिक, अद्ययावत संसाधनांची आवश्यकता असते. भारतीय लष्कर कोणत्याही परिस्थितीचा सामना करण्यासाठी नेहमी तयार आहे. लष्करामुळेच आपण निवांत झोपू शकतो, त्यांचा आदर-सन्मान ठेऊन, योग्य मदत करणे हे आपले कर्तव्य आहे.

५१ जीव दीप्ती : Bioluminescence - प्रा. एस. टी. पेखळे (प्राणीशास्त्र विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

निसर्गातील अनेक कीटक व प्राणी जगण्यासाठी शरीर अवयवांचा अत्यंत योग्य रीतीने वापर करतात. जीव दीप्ती ही त्या संदर्भातीलच संकल्पना आहे. विविध कीटक, जलचर प्राणी, सूक्ष्मजीव, पृष्ठवंशीय प्राणी, जलव्याल, विविध प्रकारचे मासे प्रकाश निर्मिती करतात. काही सजीवांमध्ये (प्राणी तसेच वनस्पती) ठराविक रासायनिक प्रक्रियांमार्फत नैसर्गिक प्रकाशाची निर्मिती होते, यालाच जीव दीप्ती म्हणतात.

काही सजीव स्वतःच जीव दीप्ती निर्माण करतात व काही इतर जिवाणूंची मदत घेतात. उदा. काजवे, भुंगैरे, बडीश मासे, जेलीफिश, लॉटर्न मासे आणि काही कवके व जिवाणू इ.

जीव दीप्तीची निर्मिती स्व-संरक्षणाकरिता, सजातीय सहचराची ओळख पटविण्यासाठी, भक्ष्याला आकर्षित करण्यासाठी करतात. जीव दीप्तीचे रसायनशास्त्र अजूनही संशोधनाचा विषय ठरत आहे. काजव्यांच्या जवळजवळ पंचवीस पेक्षा जास्त प्रजाती जीव दीप्ती निर्माण करतात. फोटनिस पायन्यालिस काजवा ०.३ सेकंदाची चमक(फ्लॅश) ५.५ सेकंदाला निर्माण करतो. जीव दीप्ती आपल्याला निसर्गसौंदर्याचा आनंद देते.

५२ शिक्षकांची भूमिका - प्रा. डॉ. तुषार पाटील (के.टी.एच.एम. महाविद्यालय, नाशिक)

'शिक्षण' हे ज्ञान आणि आनंद देते. 'समाज घडण्यासाठी शिक्षण आवश्यक आहे.' या डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांच्या विचारांनुसार शिक्षणप्रक्रियेत शिक्षकाची भूमिका सर्वात महत्वाची आहे. एक वेळ क्लासरूमशिवाय शिक्षण घेता येईल, परंतु शिक्षकाशिवाय शिक्षण शक्य नाही. म्हणूनच आजच्या शिक्षकाने शिक्षणप्रक्रियेतील आपली भूमिका समजून घेऊन सक्रीय सहभाग वाढवावा.

आजच्या काळात 'शिक्षक' शब्दाची व्याख्या बदलली आहे. विद्यार्थ्यांच्या भावना जपून त्यांच्या कल्पनाशक्तीला वाव दिला पाहिजे, शिक्षकाने विद्यार्थ्यांशी मैत्रीपूर्ण संबंध बांधून सह-अध्यायी आणि मार्गदर्शकाच्या भूमिकेतून शिकवावे.

प्राचीन गुरुकुल शिक्षण पध्दतीपासून ते आजच्या कुलगुरु शिक्षण पध्दतीपर्यंत शिक्षकाने ज्ञानाच्या प्रत्यक्ष उपयोजनातून विद्यार्थ्यांना अनुभव देणे अपेक्षित आहे. आधुनिक काळात शिक्षकाने ज्ञानरचनावादाच्या दृष्टीने सजग आणि कृतीशील होणे गरजेचे आहे. चांगला शिक्षक विद्यार्थ्यांचे आयुष्य बदलवतो. केवळ उपजिविकेसाठी शिक्षण न देता नैतिकमूल्यांसह कौशल्यपूर्ण, आनंदी जीवनाचे धडे विद्यार्थ्यांना शिक्षकांनी द्यावेत.

५३ स्वातंत्र्य लढ्यातील क्रांतीज्योती - प्रा. श्रीमती एस. आर. मोरे (इतिहास विभागप्रमुख, सिन्नर महाविद्यालय)

स्वातंत्र्यप्राप्तीसाठी अनेक स्त्रियांनी प्राणांची आहुती दिलेली आहेत. त्यांचे कार्य अविस्मरणीय आहे. मैनावती - नानासाहेब पेशवे यांची कन्या. तिला इंग्रजी भाषेचे ज्ञान होते. इंग्रजांनी पकडले आणि झाडाला बांधून जिवंत जाळले. माता तेजस्विनी - खरे नाव सुनंदा राव. वडिलांनी सती जाऊ न देता पुढे शिकवून आपला वारस म्हणून घोषित केले. १८५७ उठावात बैरागी संन्याशांची फौज उभी केली, टोपलीतून संदेश पाठवण्याची कल्पना माता तेजस्विनीची होती. टिळकांनी त्यांच्या मदतीने नेपाळमध्ये बंदुकीचा कारखाना काढला. मादाम कामा - लंडनला दादाभाई नवरोजी यांच्या सेक्रेटरी होत्या.

सावरकरांनी समुद्रात उडी घेतली त्यावेळी फ्रान्स सरकारने सावरकरांना इंग्रजांकडे देऊ नये यासाठी त्यांनी विशेष प्रयत्न केले. त्यांनी देशसेवेसाठी संपूर्ण आयुष्य अर्पण केले. उषा मेहता - १९४२ च्या चळवळीत कुठे काय चालू आहे, हे आकाशवाणीद्वारे सांगण्याचे काम उषा मेहता यांनी केले. त्यांनी काँग्रेस रेडिओ चालवला व त्यातून अनेक तरुण या चळवळीसाठी तयार केले. अरुणा असफ अली - ९ ऑगस्टला गवालिया टँक येथे लोकांवाणी इंग्रजांनी अश्रुधूर सोडला यावेळी अरुणा असफ अली यांनी पुढे होऊन झेंडा फडकवला आणि चळवळीला सुरुवात झाली. त्यांनी भूमिगत चळवळ चालवून इंग्रजांना खूप जेरीस आणले. स्वतंत्र भारताच्या त्या पहिल्या स्त्री राज्यपाल झाल्या.

५४ राष्ट्रविकास आणि शिक्षक - मा. श्री. भास्करराव पेंरे पाटील (आदर्श सरपंच, पाटोदा जि. औरंगाबाद)

शिक्षक देश घडवितात. विद्यार्थ्यांना जसे शिक्षण द्याल, तसा समाज, राष्ट्र घडते. सबल आणि सक्षम भारत घडवायचा असेल तर शिक्षक हा कर्तव्यनिष्ठ आणि मानसिक व वैचारिकदृष्ट्या सक्षम हवा आणि शिक्षण प्रक्रिया ही सकारात्मक आणि आनंददायी हवी. ग्रामस्वास्थ्य निर्माण करणे, जागृत नागरिक घडविणे, पर्यावरण संवर्धन, राष्ट्रीय एकात्मता, सामाजिक नैतिकता, वैचारिक जागृतीसाठी पुढाकार घेऊन समाजाला मार्गदर्शन कारणे हे शिक्षकाचे खरे कार्य आहे, ते चांगल्याप्रकारे पार पडण्याची जबाबदारी शिक्षक - समाज - शासन या सर्वांची आहे.

शिक्षणप्रक्रियेत शिक्षकाची भूमिका ही वाटाड्या, मार्गदर्शकाची आहे. विद्यार्थ्यांना काय हवे याचा शोध घेऊन त्याला कळेल अशा भाषेत ज्ञान दिले पाहिजे. समाजासाठी शिक्षकांनी लोकशिक्षक व्हावे. आरोग्य, व्यसनमुक्ती, सामाजिक सलोखा, संविधानात्मक साक्षरता याचे शिक्षण समाजाला द्यावे. भारताच्या विकासात शिक्षकाची भूमिका खूपच मूलभूत आणि महत्वाची आहे.

५५ **निर्भय कन्या अभियान** - मा. अॅड. अण्णासाहेब सोनवणे (जेष्ठ विधिज्ञ, सिन्नर न्यायालय)

'यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते, रमन्ते तत्र देवता:' भारतीय संस्कृतीत स्त्रीला आदराचे स्थान आहे. परंतु मधल्या काळात स्त्रियांचे स्वातंत्र्य, शिक्षण, अस्तित्व धोक्यात आले. आधुनिक काळात राजाराम मोहन राय, म. फुले आणि इतर अनेक महापुरुषांनी स्त्रियांना निर्भय बनवण्यासाठी प्रयत्न केले.

सतीबंदी कायदा, केशवपन बंदी, विधवा पुनर्विवाह, शिक्षण हक्क कायदा, स्त्री-पुरुष समानता कायदा, वारसा हक्क कायदा याद्वारे स्त्रियांना संरक्षण मिळाले. या सर्व कायद्यांनी स्त्रियांना सक्षम केले आहे.

कुटुंबाचा कर्ता जर स्त्री असेल तर त्या कुटुंबाचा उद्धार होईल असे आंबेडकरांनी म्हटले. स्त्रीने न घाबरता आपले मत मांडले पाहिजे, स्त्री निर्भय असेल तरच समाज निर्भय बनू शकतो. स्त्रियांनी स्वतःतील कार्यशक्ती देशाच्या विकासामध्ये वापरली पाहिजे.

शारीरिक, मानसिक, भावनिकदृष्ट्या सक्षम व सशक्त स्त्रियांना मुलींनी प्रयत्न करावेत. मी माझा उद्धार करू शकते. माझे रक्षण मी स्वतः करणार, आई-वडिलांचा विश्वास जपणे याची जाणीव मुलींनी ठेवणे आवश्यक आहे.

५६ **महिला सबलीकरण** - डॉ. श्रीमती एम. एच. गवळी (क्रीडा संचालक, सिडको महाविद्यालय नाशिक)

'महिला सबलीकरण' म्हणजे स्त्रियांनी सक्षम, सशक्त आणि आत्मनिर्भर बनणे होय. आपले जीवन आपण स्वतःच घडवत असतो, त्यासाठी आत्मविश्वास फार महत्वाचा आहे. महिलांना शारीरिक, मानसिक दृष्टीने सबल करण्यासाठी योग महत्वाचा आहे, त्याला जीवनशैलीचा भाग बनवा. सकारात्मक विचारांनी यश निश्चितच मिळते, आपण जे ठरवलं ते होत असतं म्हणून आपल्याला काय व्हायचं आहे, ते ठरवून त्या दिशेने वाटचाल सुरू केली पाहिजे. सबलीकरणातील प्राथमिक टप्पा शारीरिक सबलतेचा आहे, त्याचाच आपल्या मन व आत्मविश्वासावर परिणाम होतो म्हणून विद्यार्थिनींना स्वसंरक्षणासाठी योग, व्यायाम, कराटे यांचे प्रशिक्षण घेऊन नियमित सराव करावा.

महिलांनी आज विविध क्षेत्रांत भरारी घेतली आहे यातूनच वेगवेगळ्या परिस्थितींचा सामना त्यांना करावा लागतो. कठीण कामे, यांत्रिक काम, एकटीने प्रवास या सारख्या अनेक ठिकाणी महिलांना आपल्या पूर्ण क्षमता वापरून स्व-संरक्षण करता आले पाहिजे. महिलांनी मानसिक दृष्ट्याही कणखर असायला पाहिजे. जशी आपली मानसिकता असते तसेच आपल्याबरोबर घडत असते म्हणून नेहमी सकारात्मक विचार व आत्मविश्वासपूर्ण कृती करणे महत्वाचे आहे.

५७ **करिअरच्या संधी** - श्रीमती रिंकू पाटील (अधिकारी, आय. आय. बी.एम. जेट इंडिया पुणे)

भारतीय युवकांमध्ये प्रचंड बुद्धिमत्ता असून आज जगभरातील अनेक विकसित देशांमध्ये भारतीय बुद्धिमत्तेचा वापर करून घेतला जात आहे. अशावेळी आपणच आपल्या देशासाठी, आपल्या समाजासाठी या बुद्धिमत्तेचा वापर का करून घेऊ नये? आज ग्रामीण भागातील या विद्यार्थ्यांनी आपल्या स्वकर्तृत्वाच्या जोरावर गगन भरारी घेतली आहे.

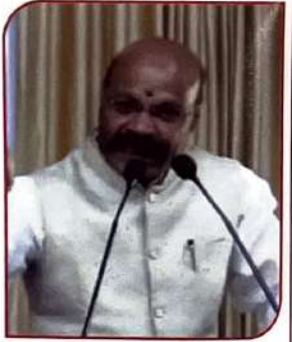
आय.आय.बी.एम. जेट इंडियाच्या माध्यमातून सिन्नर महाविद्यालयाच्या ग्रामीण भागातील शीतल आहिरे आणि अश्विनी वारुंगसे या विद्यार्थिनींनी आकाश भरारी घेतली, त्या गोवा विमानतळावर कार्यरत आहे. त्यांचे यश इतर विद्यार्थ्यांसाठी प्रेरणादायी आहे.

रोज महाविद्यालयात येतांना आई-वडिलांच्या डोळ्यांमध्ये बघा. त्यांच्या स्वप्नांची पूर्तता करण्याची जबाबदारी आपल्यावर आहे. केवळ गगनभरारी किंवा काहीतरी करण्याच्या कल्पना करून चालणार नाही. त्यासाठी प्रत्यक्ष कृतीची गरज आहे.

आज पारंपरिक शिक्षणाबरोबर कौशल्यपूर्ण प्रशिक्षणाची गरज आहे, तरच आपण स्वतःचा, कुटुंबाचा आणि समाजाचा विकास साधू शकतो. त्यासाठी विविध प्रकारची कौशल्ये आत्मसात करावीत.

५८ **छत्रपती शिवाजी महाराज** - डॉ. नरेंद्र पाटील (गड किल्ले अभ्यासक)

तरुणांना आदर्श व्यक्तिमत्त्व घडविण्यासाठी छत्रपती शिवाजी महाराजांचे चरित्र खूपच प्रेरणादायी आणि आजच्या काळात मार्गदर्शक ठरणारे आहेत. छ. शिवाजी महाराजांचे आपण फक्त गुणगान गातो, मात्र त्या गुणांचे आचरण करण्यास उदासीन आहोत. फक्त दिखाव्यासाठी नाही, तर आपल्या मन, बुद्धी, आचरणातही शिवाजीराजे हवेत.

शिवबा एक संस्कार आहे. त्यांनी जीवाला जीव देणारे माणसं जोडून स्वराज्य उभे केले. स्वराज्य म्हणजे स्वतःचे राज्य ही भावना रयतेमध्ये निर्माण केली.

गड-किल्ल्यांवरील पाणीपुरवठा योजना, स्वच्छतेच्या सोयी, संरक्षण यंत्रणा, पर्यावरण संवर्धन, राज्यकारभार व्यवस्था, न्यायव्यवस्था, भविष्यात परकीय आक्रमण समुद्रामार्गे होऊ शकते हे जाणून आरमाराची स्थापना केली, सागरी किल्ले बांधले, राज्यकारभाराची भाषा मराठी करून राज्यव्यवहार कोश निर्मिती केली, तळागाळातील माणसांना एकत्र करून, विविध जाती-धर्माच्या लोकांना सोबत घेऊन स्वराज्यात लोकशाही उभी केली. छत्रपती शिवाजी महाराजांचे विचार आज अमलात आणण्याची गरज आहे.

५९ **मराठी भाषा गौरव दिन** - प्रा. आर. बी. उगले (मराठी विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

भाषा हे अभिव्यक्तीचे प्रभावी माध्यम आहे. आपल्या भावना, विचार व्यक्त करण्यासाठी भाषेचा आधार घ्यावा लागतो. झोपेत, स्वप्नावस्थेतही आपण भाषेद्वारेच विचार करतो. जणूकाही भाषा आपला अदृश्य अवयवच आहे. भाषेशिवाय जीवनव्यवहार अशक्य आहे.

प्रत्येक व्यक्तीची जडण-घडण त्याच्या मातृभाषेतूनच होते. भाषातज्ञ 'कोलरिज' म्हणतो, "Mother tongue is the language of hart." (मातृभाषा ही हृदयाची भाषा आहे.) मराठी आपली मातृभाषा आहे, तिचा अभिमान बाळगून दैनंदिन व्यवहारात वापर करणे, भाषा संस्कृती, संस्कार, विचार पुढच्या पिढीत संक्रमित करते, भाषा एक सामाजिक संस्था आहे, आत्मप्रकटीकरणाचे साधन आहे, अभिमानाचा मानबिंदू आहे, प्राथमिक शिक्षणाचे प्रभावी माध्यम आहे, व्यक्तिमत्व विकासाचे प्रभावी साधन आहे.

कुसुमाग्रजांचे साहित्य मानवतावादी आहे. 'कणा' ही कविता व्यक्तीला आत्मनिर्भर बनण्यास प्रवृत्त करते. 'नटसम्राट' नाटक कौटुंबिक नात्यांची वीण घट्ट करते. साहित्यदृष्ट्या मराठी भाषा ही खुपच समृद्ध आहे. दोन हजार वर्षांचा ऐतिहासिक वारसा असलेल्या मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळणे आवश्यक आहे. मराठी भाषेचे संवर्धन ही आपली जबाबदारी आहे.

६० **राष्ट्रसंत गाडगे महाराज** - मा. डॉ. पी. व्ही. रसाळ (प्राचार्य, सिन्नर महाविद्यालय)

संत गाडगे महाराज यांचे व्यक्तिमत्व हे 'साधी राहणी आणि उच्च विचारसरणी' याचे उत्तम उदाहरण होय. त्यांनी दिलेला स्वच्छतेचा मंत्र, सांगितलेले शिक्षणाचे महत्त्व, अंधश्रद्धेवर केलेले प्रहार, वैज्ञानिक दृष्टीकोनाचा अंगीकार, सामाजिक, धार्मिक जागृती आजही सर्व वयोगटातील मानवासाठी दीपस्तंभासारखे आहे.

त्यांनी समाजाला मानवता, शिक्षण, सामाजिक समानता आणि स्वच्छतेचा संदेश दिला. महाराष्ट्रातील लोकप्रिय समाजसुधारकांपैकी एक म्हणून गाडगे बाबा यांचे नाव आर्वजून घेतले जाते.

गाडगेबाबांच्या दृष्टीने शिक्षणाला अधिक महत्त्व होते. ते म्हणत, पैशांची कमतरता असल्यास भांडी विका, कमी किंमतीचे कपडे खरेदी करा, लहानशा-साध्याशा घरात राहा पण मुलांना शिक्षण अवश्य द्या. ते चालते फिरते सामाजिक शिक्षक होते.

लोकांकडून मिळालेल्या पैशातून त्यांनी गावात शाळा, धर्मशाळा, दवाखाने, जनावरांसाठी गोशाळा बांधली. त्यांचे कार्य आजही आदर्श, कालसुसंगत आहे.

६१ जागतिक महिला दिन - मा.श्री. सुरेंद्र गुजराथी (जेष्ठ रंगकर्मी)

मानवी जीवनाची वीण घट्ट ठेवणारी, कुटुंब आणि समाजाचा महत्वाचा घटक म्हणून महिलांकडे पाहिले पाहिजे. नातवाला आजी हवी असते. भावाला बहीण हवी असते. संसाराला पत्नी हवी असते आणि ती जर नसेल तर तिच्याविना राजवाडासुद्धा सुना पडतो.

आजच्या स्त्री समोर जिजाबाई, लक्ष्मीबाई, सावित्रीबाई यांचा आदर्श आहे. आज महिला उच्च शिक्षण घेऊन विविध क्षेत्रात भरारी घेत आहेत, पुरुषांच्या बरोबरीने त्या आपली योग्यता सर्वच क्षेत्रात सिद्ध करत आहे. असे असले तरी काही दुर्गम भागांत महिलांच्या शिक्षणाबाबत अजूनही उदासीनता पाहायला मिळते. मुलींची लवकर लग्न केली जातात आणि त्यामुळे त्यांचे शिक्षण अपुरे राहते. या दृष्टीने महिलांना सासरी आणि माहेरी शिक्षणचा मुलभूत हक्क मिळायलाच हवा, त्यासाठी प्रयत्न होणे आवश्यक आहे.

निसर्गाने स्त्रीला पुरुषांपेक्षा भरभरून वरदान दिलेले आहे. सगळ्यात महत्त्वाचे म्हणजे निसर्गाने स्त्रीला दिलेली पवित्र अशी नवनिर्मितीची देणगी, यातूनच मानव समाजाची निर्मिती झाली आहे. यादृष्टीने महिलांचे पावित्र्य, सन्मान, हक्क, अधिकार अबाधित राखणे आपली जबाबदारी आहे, त्यासाठी आपण कटिबद्ध होऊया.

६२ सावित्रीबाई फुले - श्रीमती एस. एस. बोच्हाडे (साहित्यिक)

भारतातील पहिल्या स्त्री शिक्षिका, मुख्याध्यापिका आणि शिक्षणाच्या प्रणेत्या म्हणून सावित्रीबाई फुले यांचे स्थान अग्रणी आहे. महात्मा फुले यांना खंबीर साथ देत त्यांनी स्वतःही अनेक आघाड्यांवर स्त्रियांचे आणि शोषितांचे नेतृत्व केलेले आहे. समाजाला आणि स्त्रियांना शिक्षण देताना त्यांना मोठ्या प्रमाणात छळाला सामोरे जावे लागले, परंतु आपल्या ध्येयापासून जराही न ढळता खंबीरपणे ध्येयपथावर चालत राहिल्या.

शिक्षणाच्या प्रसारासाठी सावित्रीबाई-जोतिरावांनी अन्य सामाजिक क्षेत्रांतही काम केले. काशीबाई या ब्राह्मण विधवेचे मूल यशवंतला दत्तक घेतले. विधवांचे होणारे केशवपन रोखण्यासाठी नाभिकांचा संप घडवून आणला, विधवा पुनर्विवाह कायद्यासाठी प्रयत्न केले.

महात्मा फुले यांच्या निधनानंतर सावित्रीबाईंनी सत्यशोधक समाज कार्याची धुरा समर्थपणे सांभाळली. 'काव्यफुले' व 'बावनकशी सुबोध रत्नाकर' हे काव्यसंग्रह त्यांनी लिहिले. १८९७ मध्ये प्लेगच्या भयंकर साथीत स्वतःच्या प्रकृतीची पर्वा न करता प्लेगच्या रुग्णांसाठी काम केले. दुदैवाने त्या स्वतःच प्लेगच्या बळी ठरल्या. त्यांच्या कार्य-कर्तृत्वातून प्रेरणा घेऊ या.

६३ शहीद दिन - उपप्राचार्य प्रा. आर. व्ही. पवार (संरक्षणशास्त्र विभाग प्रमुख, सिन्नर महाविद्यालय)

स्वातंत्र्यासाठी, जुलमी ब्रिटिश राजवट उलथवण्यासाठी जीवाची बाजी लावणारे क्रांतिवीर भगतसिंग, राजगुरू व सुखदेव यांचे स्मरण करून राष्ट्रनिष्ठ, स्वातंत्र्य, अन्याय-अत्याचाराचा प्रखर विरोध, निर्भयता हे गुण आत्मसात करण्याचा दिवस म्हणजे शहीद दिन. सायमन कमिशन विरोधातील लढ्यात लाला लजपत राय यांचा मृत्यू झाला. त्याचा बदला म्हणून भगतसिंग, राजगुरू, सुखदेव यांनी सँडर्सला ठार करून निर्भयपणे हसत हसत फासावर गेले. यातून निश्चित ध्येय आणि येणाऱ्या संकटांचा निर्भयपणे सामना करावा हे शिकले पाहिजे. भगतसिंग हे नेहमी सकारात्मक आणि आशावादी होते.

ते म्हणत, 'मी फाशी गेलो, तरी इंग्रजी सत्ता उखडून टाकण्यासाठी एका वर्षाच्या आत पुन्हा जन्म घईन'. राजगुरू अतिशय सहनशील होते. एका फितुरीमुळे ते पकडले गेले, भयंकर छळ केला पण त्यांनी आपल्या सहकाऱ्यांची नांवे सांगितली नाहीत. सुखदेव हे आतिशय धाडसी होते.

भगतसिंग आणि राजगुरू यांचे विश्वासू सहकारी म्हणून ते त्यांच्या प्रत्येक कटात सहभागी असायचे. दि. २३ मार्च १९३१ या दिवशी भारतमातेच्या या तिन्ही जिगरबाज सुपूत्रांना फाशी देण्यात आली. त्यांच्या पवित्र स्मृतिस प्रणाम.

६४ मानसिक विकृती समज - गैरसमज - प्रा. डॉ. नरेंद्र देशमुख (मानसशास्त्र विभागप्रमुख, म.स.गा.महाविद्यालय, मालेगाव)

समाजात मानसिक आरोग्य व उपचारपद्धती बदल खूपच गैरसमज आहेत. 'लोक आपल्याला वेडे म्हणतील,' या भीतीमुळेच आजही मानसिक रुग्ण उपचारासाठी पुढाकार घेण्यास नाकारतात. अनेकदा घरातल्या व्यक्तींकडूनही अशा व्यक्तींना 'वेडा' ठरवलं जातं.

तटस्थपणे मनातील भावनिक आंदोलने समजून घेणे आजच्या स्पर्धात्मक, तणावग्रस्त जगामध्ये गरजेचे आहे. मानसोपचार तज्ज्ञांकडे उपचार घेत आहे, हे मोकळेपणाने सांगितलं तर त्याचा लाभ त्या व्यक्तीसह अनेक गरजूनांही होईल. मानसिक आजारांविषयी समाजाचा दृष्टिकोन सकारात्मक झाला तर खूप समस्या सुटतील.

सामाजिक माध्यमांचा अती वापर, अतिरिक्त जागरण, संवादाचा अभाव, विभक्त कुटुंब यामुळे तणाव वाढतो, मानसिक रोगातून बाहेर पडण्यासाठी इच्छाशक्ती महत्त्वाची असते. पण अनेकदा नैराश्यामुळे मेंदूतील काही स्रावांची पातळी कमी झालेली असते, ती पूर्ववत करण्यासाठी औषधोपचार घेणं गरजेचं असतं.

त्यामुळे औषधोपचार आणि योग्य प्रकारचं समुपदेशन मिळालं तर मानसिक आरोग्य सक्षम राहण्यास मदत होते.

६५ सामाजिक शास्त्रे आणि मानवी मूल्ये - मा. डॉ. पी. व्ही. रसाळ (प्राचार्य, सिन्नर महाविद्यालय)

माणसाचा सामाजिक, नैतिक, राजकीय, सांस्कृतिक, धार्मिक, शैक्षणिक, मानसिक- भावनिकदृष्ट्या विकास करण्यासाठी सामाजिक शास्त्रे महत्वाची भूमिका बजावतात. ज्ञान, विज्ञान, प्रशिक्षण व अध्यात्म या चार आधुनिक पुरुषार्थांच्या अंगाने मानवाचा विकास व्हावा हे सामाजिक शास्त्रांचे महत्वाचे उद्दिष्ट आहे. सामाजिक शास्त्रांना हजारो वर्षांचा इतिहास आहे. प्राचीन ऋषींनी मानव समाजाचे प्रदीर्घ संशोधन करून सामाजिकशास्त्रे विकसित केलेली आहेत. नीतिशास्त्र, अर्थशास्त्र, राजनीतीशास्त्र, धर्मशास्त्र, योगशास्त्र हे सर्व प्राचीन समाजशास्त्रे आहेत.

व्यक्ती व समाज यांच्या परस्परसंबंधांतून संस्कृती, नैतिकमूल्ये निर्माण होऊन, ती व्यक्तींच्या परस्पर संबंधांवर प्रभाव पडतात. त्यामुळे मानवी वर्तन नियंत्रित करते, हे सामाजिक संस्थांचे महत्वाचे कार्य होय. समाजशास्त्र म्हणजे जागतिक आणि विशिष्ट पातळीवर सामाजिक व्यवस्थेची कार्यपद्धती आणि प्रगती यांना नियंत्रित करणाऱ्या नियमांचा सुसूत्रपणे अभ्यास करणारे शास्त्र.

समाजव्यवस्थेतील निरनिराळे घटक आणि त्यातील सातत्य व बदलाचा समाजशास्त्र नियमित अभ्यास करते. मानवी जीवन आनंददायी होण्यासाठी मानवी जीवनातील समस्यांवर उपाययोजना करणे यादृष्टीने सामाजिकशास्त्रांचे मानवी जीवनातील महत्त्व अनन्यसाधारण आहे.

६६ ग्राहक चळवळ - काळाची गरज - मा. श्री. दत्ता शेळके (जिल्हा संघटक, ग्राहक पंचायत नाशिक)

ग्राहक राजा आहे परंतु प्रत्येक ठिकाणी त्याची फसवणूक होताना दिसते. वस्तू खरेदी करताना पक्के बिल घेणे, गॅरंटी-वॉरंटी कार्ड भरणे, ग्राहकांनी संघटित होऊन भ्रष्टाचार व फसवणुकीविरुद्ध लढा देणे आवश्यक आहे.

ग्राहक चळवळ उचित व्यापाराचा सन्मान करते व अनुचित व्यापाराचा निषेध करते. ग्राहकाने अॅगमार्क, आयएसआय चिन्ह, वस्तूची मुदत यांची पडताळणी करूनच वस्तू खरेदी करावी.

ग्राहकांना माहिती मिळविण्याचा, वस्तू निवडीचा, मत मांडण्याचा, वस्तू सुरक्षिततेचा, तक्रार करण्याचा, ग्राहक शिक्षणाचा, आरोग्यदायी पर्यावरण मिळविण्याचा हक्क आहे. भ्रष्टाचाराला विरोध करण्यासाठी ग्राहकाने आपला हक्क बजावणे गरजेचे आहे.

सेवा व वस्तूंचे मोठ्या प्रमाणावर व्यापारीकरण होत आहे, त्यामुळे विद्यार्थ्यांनी अभ्यास करून समाजात ग्राहक संरक्षण कायद्याविषयी जनजागृती करणे गरजेचे आहे.

६७ गडकिल्ले संवर्धन - प्रा. रामदास वारुंगसे (पत्रकार, सकाळ)

गडकिल्ले संवर्धनाबाबत लोक जागृत होत आहेत ही गौरवास्पद बाब आहे. शिवप्रेमी संघटना स्वखर्चाने संवर्धनाची कामे करत आहेत. भारतीय पुरातत्त्व विभागाने निश्चित केलेल्या नियमांचे पालन करूनच गडप्रेमींनी संवर्धन करावे. गडकिल्ले म्हणजे ऐतिहासिक स्मारके आहेत. त्यांचे संवर्धन शास्त्रशुद्ध पद्धतीनेच झाले पाहिजे.

सह्याद्रीमध्ये गिरीदुर्ग, जलदुर्ग आणि भुईकोट अशी गडांची विविधता आहे, ती इतर कोणत्याही पर्वतरांगेत नाही. गडप्रेमी गडांवरील कचरा साफ करतात. पडके बांधकाम स्वखर्चाने दुरुस्त करतात, परंतु हे करतांना नकळत गडावरील पुरातत्त्वीय स्थळांची नासधूस होते. गडकिल्ल्यांवरील बांधकाम दुरुस्त करणे याला दुर्गसंवर्धन म्हणत नाहीत.

ऐतिहासिकदृष्ट्या किल्ल्यांचे संवर्धन करण्यासाठी तीन मुख्य पायऱ्या

१. वास्तूचे अत्याधुनिक पद्धतीने सर्वेक्षण,
२. वास्तूची दुरुस्ती,
३. वास्तूचे जतन आणि संवर्धन यांचा वापर करणे गरजेचे आहे.

गडाच्या सुशोभिकरणासाठी कोणती झाडे लावावीत. गडाच्या इतिहासाची, गडावरील वास्तूची माहिती देणारे फलक असावेत. गडाचा मोठा नकाशा लावावा, म्हणजे पर्यटकांना गडावर फिरताना त्रास होणार नाही.

६८ वक्तृत्व - कला आणि शास्त्र - डॉ. एम. एन. खालकर (मराठी विभागप्रमुख, त्रंबकेश्वर महाविद्यालय)

श्रोत्यांवर वाणीतून प्रभाव पाडण्याची कला म्हणजे वक्तृत्व. भाषणाच्या माध्यमाने श्रोत्याला आकर्षित करून आपले विचार पटवून देणे ही एक कला आहे. आपण इतरांशी कारणाशिवाय बोलतो त्या गप्पा असतात, सकारण आणि सहेतूक बोलण्याला संभाषण म्हणतात. वक्तृत्वाद्वारे आपण हजारो लोकांशी प्रभावीपणे संवाद साधू शकतो.

प्रभावी वक्तृत्वासाठी कोणताही विषय पुढील पाच अंगांनी क्रमशः मांडणे आवश्यक असते. प्रास्ताविक, संगतवार कथन, अंगभूत टीका, मुद्देसूद सारांश आणि संक्षिप्त आढावा याद्वारे आपले व्याख्यान, भाषण चांगले फुलवता येते.

राजकीय नेते आणि समाजसुधारक यांनी आपल्या ओघवत्या शैलीने जनमानसाला मंत्रमुग्ध करून क्रांती, परिवर्तन घडवून आणले.

राज्ययंत्रणा चालविण्यासाठी किंवा उलथून टाकण्यासाठी वक्तृत्व हे फार प्रभावी हत्यार आहे. समाजकारण, राजकारण, व्यापार-उद्योग, शिक्षण, अभिनय आणि इतर क्षेत्रात लोकांना प्रभावित करण्यासाठी वक्तृत्व कला महत्वाची आहे.

६९ **प्लास्टिक** - प्रा. श्रीमती पी. डी. गरुड (रसायनशास्त्र विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

प्लास्टिक वापरामुळे प्रदूषणात वाढ झालेली आहे. प्लास्टिक हे न गंजणारे, वजनाने हलके, टिकाऊ असते. 'प्लास्टिक' टाकाऊ झाल्यावर जिवानुंमुळे त्याचा न्हास न होता, प्रदूषण वाढते. 'प्लास्टिकची विल्हेवाट लावणे' ही एक जागतिक समस्या आहे.

प्लास्टिकचा शोध १८६२ साली इंग्लंडच्या अलेक्झांडर पार्कने लावला. प्लास्टिक नॉन-बायोडिग्रेडेबल पदार्थ असून नैसर्गिक मार्गाने त्याचे विघटन अशक्य आहे. प्लास्टिक हे पेट्रोलियम पदार्थ आणि अनेक रसायने यापासून बनते.

जल, वायू, मृदा यांचे सर्वांत जास्त प्रदूषण प्लास्टिकमुळेच होते. प्लास्टिक सर्व सजीवांसाठी धोकादायक आहे.

प्लास्टिकच्या विविध प्रकारांपासून आपल्या दैनंदिन वापरातील अनेक वस्तूंची निर्मिती होते. आपले संपूर्ण जीवन प्लास्टिकमय झालेले आहे. थर्माकोल कप, प्लेट्स, बॉक्स हे सर्वांत धोकादायक आहे.

पर्यावरणास हानिकारक अशा प्लास्टिकचा नाश होत नसल्याने प्लास्टिक कचरा कमी करण्याचा उत्तम मार्ग म्हणजे त्याचा पुनर्वापर (रिसायकलिंग) करणे होय. (Recycle, Reuse & Reduce)

७० **माहितीचा अधिकार आणि जनजागृती** - मा. अॅड. अण्णासाहेब सोनवणे (जेष्ठ विधिज्ञ, सिन्नर न्यायालय)

सरकारी कामात पारदर्शकता आणण्यासाठी माहितीचा अधिकार महत्त्वाचे हत्यार आहे. माहितीचा अधिकार म्हणजे सरकारला जाब विचारून, माहिती मागवण्याचे लोकांचे स्वातंत्र्य होय. भारतात 'माहिती कायदा' २००५ ला अंमलात आला. घटनेतील अनुच्छेद १९ प्रमाणे या अधिकाराला मूलभूत अधिकाराचा दर्जा असल्यामुळे सरकारला त्यात साध्या कायद्याप्रमाणे बदल, सुधारणा किंवा रद्द करता येत नाहीत. या अधिकारामुळे शासनाचे कार्य, धोरणे, योजना यांची माहिती लोकांना मिळते, प्रशासन आणि जनता यांच्यातील दरी कमी होऊन पारदर्शी, लोकाभिमुख, जबाबदार, भ्रष्टाचारमुक्त गतीशील, कार्यक्षम प्रशासन व्यवस्था निर्माण करण्याच्या दृष्टीने माहितीचा अधिकार प्रभावी अस्त्र आहे.

माहितीचा अधिकार केंद्र, राज्य सरकार, स्थानिक स्वराज्य संस्था, सहकारी संस्था, शिक्षणसंस्था, अशा सर्व ठिकाणी हा कायदा बंधनकारक आहे. व्यक्तीच्या जीविताशी आणि स्वातंत्र्याशी निगडित माहिती ४८ तासांत व सर्वसाधारण माहिती ३० दिवसांत देणे बंधनकारक आहे, न दिल्यास सदर अधिकाऱ्याला आर्थिक दंड होतो. माहिती अधिकाराचा परिणामकारक वापर केल्यास सुदृढ आणि सशक्त लोकशाही अस्तित्वात येण्यासाठी मदत होईल.

७१ चला घर आनंदी बनवू या ! - मा. डॉ. पी. व्ही. रसाळ (प्राचार्य, सिन्नर महाविद्यालय)

'निवारा' सजीवाची मूलभूत गरज आहे. पक्षी घरे बांधतात, प्राणी गुहेत, जंगलात वास्तव्य करतात, मनुष्य सर्व प्राणीमात्रांमध्ये बुद्धिमान आहे. तो आपल्या निवाऱ्याची सोय चांगल्या प्रकारे करतो.

परंतु घर हे फक्त भिंती, दरवाजे, खिडक्या, छत यांनी बनत नाही, यांनी फक्त एक 'वास्तू' बनते. जेव्हा माणसे येथे आनंदाने राहतात, तेव्हा ते घर बनते. घराविषयी कविता आहे- 'घर असावे घरासारखे, नकोत नुसत्या भिंती, तिथे असावा प्रेम जिव्हाळा, नकोत नुसती नाती....' अगदी प्रत्येकाच्या मनातील घराविषयीचे विचार यात आहेत.

घर मोठे असो वा छोटे सर्वांनी गुण्यागोविंदाने रहावे. आता 'एकांतवासा' च्या कारणाने कुटुंब विभक्त झाली. घरात कुत्र्यामांजरांना जागा असते आणि आईवडिल वृद्धाश्रमात असतात. संरक्षण, सुरक्षितता, प्रेम, आनंद, जिव्हाळा, परस्परांत प्रेम, विश्वास असेल, येणाऱ्या-जाणाऱ्या व्यक्तींबद्दल आदरभाव असेल अशा घरात नेहमी सुखशांती नांदते, नाही तर ते घर न राहता, फक्त निवाऱ्याची जागा बनते.

आनंदी घरासाठी एकमेकांशी संवाद, जबाबदारीची जाणीव, जीवनाविषयी धनात्मक दृष्टीकोन, सहानुभूती व समानुभूती हे महत्वाचे घटक होय.

७२ मानवी जीवनातील खेळाचे महत्त्व - प्रा. एस. डी. इंगळे (क्रीडा संचालक, सिन्नर महाविद्यालय)

मानवी शरीर, मनाला तणाव, चिंतामुक्त करून तत्काळ उत्साही, प्रसन्न करणारा सहजसोपा उपाय म्हणजे खेळ. खेळ शारीरिक, मानसिक स्वास्थ, आनंदासाठी खेळला पाहिजे. आज खेळातून चांगले भविष्य आणि विविध व्यावसायिक संधी आहेत.

खेळ व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी फायदेशीर आहे. वेळेचे नियोजन, धैर्य, शिस्त, नियम, संयम, व्यायाम, योग्य आहार, मानसिक स्थैर्य, कृतिशीलता, आदर, नम्रता, कृतज्ञता, संघभाव अशा विविध गुणांचा विकास खेळातून होतो. खेळाद्वारे दैनंदिन कामाचा थकवा, ताण हलका होऊन आत्मविश्वास वाढतो, आजारांपासून मुक्ती मिळते, राग, चिडचिड कमी होऊन निर्भयता येते. समस्यांशी लढण्याची क्षमता येते, मनोरंजन होते, मैदानी खेळ हे शरीर आणि मन बलवान करतात. तसेच बुद्धिबळ, कॅरम व इतर खेळ मनाची एकाग्रता व शरीराचे संतुलनही वाढवतात.

प्रत्येकाने कमीत कमी दररोज एक तास तरी खेळले पाहिजे. कॉम्प्युटर व मोबाईल गेम्समुळे स्वास्थ्य सुधारण्याऐवजी बिघडत आहे. मैदानी खेळांमुळे सहकार्य, बंधुभाव, परस्पर सन्मान वाढतो आणि व्यक्ती गुणवान, चारित्र्यवान, चांगला माणूस बनतो.

७३ **आर्थिक साक्षरता** - प्रा. वाय. एल. भारस्कर (अर्थशास्त्र विभाग, सिन्नर महाविद्यालय)

आर्थिक साक्षरता म्हणजे पैशाचा योग्य वापर करणे होय. आज बचतीपेक्षा खर्चालाच जास्त महत्व दिले जाते. आयुष्यात किती पैसा मिळाला, यापेक्षा तो किती साठवला आणि वाढवला याला जास्त महत्व आहे. पैसा वाढवायचा असेल तर मालमत्ता निर्माण करणे आवश्यक आहे. खर्च वाढला तर मालमत्ता निर्माण करू शकत नाही; म्हणून 'उत्पन्न' व 'खर्च' यांच्या ओघावर (कॅश फ्लो) नियंत्रण हवे.

मालमत्तेच्या सहाय्याने खर्चासाठी आवश्यक असलेल्या पैशांची निर्मिती करून खर्च सांभाळता येतो. यातून वाढीव उत्पन्न पुन्हा गुंतवणूक करण्यासाठी वापरता येते. त्यामुळे मालमत्ता वाढत राहिल आणि अधिक उत्पन्न निर्माण होते. परिणामी श्रीमंत अधिक श्रीमंत होतात, काय ते आधी मालमत्ता निर्माण करतात आणि त्यांचे खर्च मालमत्तेतून येणाऱ्या कॅशफ्लोतून भागवतात.

आपल्याला जर खर्च वाढवायचे असतील तर, मालमत्तेतून येणारे उत्पन्न वाढवायला हवे. आपण जर मालमत्तेवर लक्ष केंद्रित केले तर, त्यातून उत्पन्न वाढविण्यात यशस्वी होऊ आणि आर्थिकदृष्ट्या आपल्याला संपन्न मिळेल.

७४ **जागतिक मातृभाषा दिन** - डॉ. डी. बी. वेलजाळी (मराठी विभागप्रमुख, सिन्नर महाविद्यालय)

समाज आणि संस्कृतीच्या विकासामध्ये मातृभाषेची भूमिका महत्त्वाची आहे. माणूस मातृभाषेतूनच चांगल्या प्रकारे व्यक्त होऊ शकतो. ज्याची मातृभाषा समृद्ध असते, त्याला इतर भाषा शिकणे फारसे अवघड नाही. शिक्षणतज्ञ म्हणतात, 'ज्ञान मातृभाषेतून चांगल्या प्रकारे आत्मसात होते. मराठी ही आपली मातृभाषा असून बाराव्या शतकापासून मराठीमध्ये ग्रंथरचना झालेली दिसून येते.

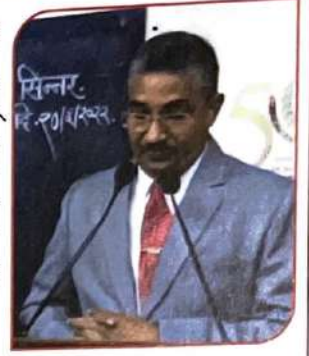
'माझा मराठाची बोलू कौतुके, परी अमृतातेही पैजा जिंके, ऐसी अक्षरे रसिके मेळविन' ही मराठीची महती संत ज्ञानेश्वर गातात. मातृभाषेचा फक्त अभिमान बाळगण्याऐवजी तिच्या समृद्धीसाठी प्रयत्न करणे आवश्यक आहे. मुलांचे ज्ञान आणि व्यक्तिमत्त्व भक्कम बनवायचे असेल तर प्राथमिक शिक्षण मातृभाषेतूनच दिले पाहिजे. तरच आपली मातृभाषा, समाज आणि संस्कृती टिकेल. कोणत्याही समाजाचे अस्तित्व त्याच्या भाषेवर अवलंबून असते.

आज इंटरनेट आणि संगणकावर सहजपणे कोणतीही माहिती मराठीतून आपल्याला उपलब्ध होऊ शकते ही आनंदाची बाब आहे. मराठी पूर्वीपासून ऐटित होतीच, पण आता ती आय-टी तही दिमाखाने मिरवत आहे. ही निश्चितच मराठी भाषा जतनाच्या दृष्टीने आशावादी बाब आहे.

३५ आनंदी जीवनात कलेचे स्थान - मा.डॉ.प्री.व्ही.रसाळ (प्राचार्य, सिन्नर महाविद्यालय)

मनाला नेहमी प्रसन्न आणि क्रियाशील ठेवणारे औषध म्हणजे कला. कला, आनंद आणि चैतन्याची अनुभूती देते. कला माणसाला कधीच हताश, निराश, रिकामटेकडा बसू देत नाही, ती नेहमी प्रफुल्लीत, उत्साही, कार्यमग्न ठेवते. आपल्या संस्कृतीत १४ विद्या आणि ६४ कला आहेत, विद्यापेक्षा कलांची संख्या जास्त आहे. म्हणजे कलांनीच मानवी जीवन जास्त समृद्ध बनते. कलेसंदर्भात तुकडोजी महाराज म्हणतात, "एक तरी अंगी असू दे कला, नाहीतर काय फुका जन्मला".

कौशल्य काहीना जन्मजात मिळते तर काहीना प्रयत्नाने साध्य होते. प्रत्येकाच्या अंगी एक तरी कला असतेच, फक्त ती ओळखता आली पाहिजे.

आज यशस्वी लोकांकडे पाहिले तर त्यांच्यातील कला त्यांनी ओळखली, जोपासली, तिच्यात प्राविण्य मिळविले आणि ती कालच त्यांचे जीवन बनले. त्या कलेमुळेच त्यांना पद, पैसा, प्रतिष्ठा मिळाली. प्रत्येकाने आपापला कल आणि कला ओळखून करियर निवडले तर मन नेहमी आनंदी राहील.

आज काही लोक विविध प्रकारचे शिक्षण घेऊन नोकरी, व्यवसाय करतात त्यातून भरपूर पैसा त्यांना मिळतो तरीही ते आनंदी, समाधानी नाहीत, त्यांचे मन त्या ठिकाणी रमत नाही. जीवनात आनंदी राहण्यासाठी कलेशिवाय पर्याय नाही.

* प्रार्थना *

खरा तो एकची धर्म

खरा तो एकचि धर्म। जगाला प्रेम अर्पावे।।
जगी जे हीन अति पतित
जगी जे दीन पद दलित
तया जाऊन उठवावे। जगाला प्रेम अर्पावे।।

सदा जे आर्त अति विकल
जयांना गांजती सकल
तया जाऊन हसवावे। जगाला प्रेम अर्पावे।।

कुणा ना व्यर्थ शिणवावे
कुणा ना व्यर्थ हिणवावे
समस्ता बंधु मानावे। जगाला प्रेम अर्पावे।।
प्रभूची लेकरे सारी
तयाला सर्वही प्यारी
कुणा ना तुच्छ लेखावे। जगाला प्रेम अर्पावे।।

असे हे सार धर्माचे
असे हे सार सत्याचे
परार्था प्राणही द्यावे। जगाला प्रेम अर्पावे।।

- पूज्य साने गुरुजी

*** समाजगीत ***

जनकल्याणी देह झिजवून लाजविले चंदना
कर्मवीर हो ज्ञानवीर हो लाख लाख वंदना

तुम्हाला लाख लाख वंदना

ऋषिराजाने राजश्रीने लावियली ज्योत
वसा ज्योतीचा घेऊनी साचा पेटविला पोत
दिशादिशांतून घराघरांतून आली नवजाग
दिसू लागला मनामनाला मुक्तीचा मार्ग

निद्रेतच होते दंग

अंतरातले स्फुलिंग

ते उठले उधळीत रंग

बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय चेतविली चेतना
कर्मवीर हो ज्ञानवीर हो लाख लाख वंदना

नांगर टाका, भाला फेका शिकवी शिवराया
त्याच मातीवर कसुनी कंबर करूया नव किमया
निरलस श्रमुनी काडू खणूनी रूतलेली शल्ये
निष्ठा शिंपून करू पेरणी हवी नवी मूल्ये

दृढनिश्चय ऐसा करूनी

कार्यात प्राण ओतुनी

आयुष्य दिले झोकुनी

ज्ञानप्रशाला उभारण्याला दिलीत हो प्रेरणा
कर्मवीर हो ज्ञानवीर हो लाख लाख वंदना
मूक अडाणी फुलवू अग्रणी त्यातूनी ही जिद्द
मुळात अबला करू या सबला धन्य धन्य ब्रीद
दिव्य थोरवी कुठली ओवी गुंफावी गौरवा
नम्रपणाने एक मागणे हट्ट हाच पुरवा ॥२॥

निरपेक्ष अपुली कृती

ती सेवाभावी मती

ती निष्ठा तसली धृती

समाजदिन हा सार्थ कराया द्या हो द्या प्रेरणा
कर्मवीर हो ज्ञानवीर हो लाख लाख वंदना

- कै. प्रा. श्रीरंग गुणे

विचारधन

'वाट पुसल्याविण जाऊ नये । फळ ओळखल्याविण खाऊ नये। पडली वस्तू घेऊ नये । एकाकी ॥'
(समर्थ रामदास)

ज्याचे स्वतःवर नियंत्रण नाही तो स्वातंत्र्याचा उपभोग घेऊ शकत नाही.
(रस्किन)

अहिंसा ही मनुष्याची सर्वात मोठी ताकद आहे, हे जगातील कोणत्याही हत्यारा पेक्षा अधिक ताकदवान आहे.
(महात्मा गांधी)

हिंसेच्या मार्गाने एखादी गोष्ट साध्य होते, तेव्हा ते यश तात्पुरते असते. त्यामुळे होणारे नुकसान मात्र दीर्घकालीन असते.
(महात्मा गांधी)

'जगात दुसऱ्याला हसण्याइतके सोपे आणि दुसऱ्यासाठी रडण्याइतके कठीण काम दुसरे कोणतेही नाही.'
(साने गुरुजी)

'अज्ञान असणं हा गुन्हा नाही पण ते दूर करण्यासाठी धडपड न करणे म्हणजेच गुन्हा आहे.'
(साने गुरुजी)

राष्ट्रातील प्रत्येक घर ही शाळा आहे आणि घरातील माता-पिता हे शिक्षक आहेत.
(महात्मा गांधी)

'माणसे कोणत्या गोष्टीला हसतात ते पाहावे त्यावरून त्यांच्या चारित्र्याची कल्पना येते.'
(गटे)

'निर्भयता हे नैतिकतेचे अधिष्ठान आहे . भित्रा माणूस कधीही नीतिमान होऊ शकत नाही.'
(महात्मा गांधी)

'आधी कामाला प्रारंभ करा, म्हणजे तुमच्यामधील प्रचंड शक्तीचा तुम्हाला प्रत्यय येईल.'
(स्वामी विवेकानंद)

दुर्बल व्यक्ती कधी माफी मागत नाही आणि क्षमा करणे हे सामर्थ्यवान व्यक्तीचे वैशिष्ट्य आहे.
(महात्मा गांधी)

'ध्येयाचा ध्यास लागला म्हणजे कामाचा त्रास वाटत नाही.'
(बाबा आमटे)

विचारधन

'ज्या देशाला दूरदृष्टीची देणगी लाभलेली नसते तो देश नाश पावल्याशिवाय राहणार नाही.'
(अब्राहम लिंकन)

स्वतःच्या अज्ञानाची जाणीव असणे हीच ज्ञानाची पहिली पायरी आहे.
(स्वामी विवेकानंद)

समजदार व्यक्ती सोबत केलेली काही वेळ चर्चा ही हजारो पुस्तके वाचण्यापेक्षा श्रेष्ठ असते.
(स्वामी विवेकानंद)

स्वतःला घडविण्यात आपला वेळ खर्च करा म्हणजे तुम्हाला इतरांना दोष द्यायला वेळच मिळणार नाही.
(स्वामी विवेकानंद)

बाहेरचे जग तसेच आहे, जसा आपण मनात विचार करतो. आपले विचारच गोष्टीला सुंदर किंवा कुरूप बनवतात.
(स्वामी विवेकानंद)

व्यक्तिमत्व सुंदर नसेल तर दिसण्याला काहीच अर्थ नाही, कारण सुंदर असण्यात व सुंदर दिसण्यात खूप फरक असतो.
(स्वामी विवेकानंद)

जीवनात कोणतीही गोष्ट जास्त प्रमाणात मिळाली की, ती विष बनते मग तो पैसा असो की ताकद.
(स्वामी विवेकानंद)

स्वतःला परिस्थितीचे गुलाम समजू नका, तुम्ही स्वतःच स्वतःचे भाग्यविधाते आहात.
(स्वामी विवेकानंद)

शक्ती जीवन आहे तर निर्बलता मृत्यू आहे. प्रेम जीवन आहे तर द्वेष मृत्यू आहे.
(स्वामी विवेकानंद)

सत्यासाठी काही सोडून द्यावं, पण कोणासाठीही सत्य सोडू नये.
(स्वामी विवेकानंद)

स्वप्न ते नाहीत, जे झोपल्यानंतर पडतात तर खरे स्वप्न ते असतात जे पूर्ण केल्याशिवाय तुम्हाला झोपू देत नाहीत.
(डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम)

जोपर्यंत चांगले शिक्षण म्हणजे चांगली नोकरी लागणे ही संकल्पना पालक व विद्यार्थी यांच्या मनात आहे, तोपर्यंत नोकरच जन्माला येतील मालक नाही.
(डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम)

विचारधन

कर्तव्याशी एकनिष्ठ असणारी माणसे जीवनात कधीही अपयशी ठरत नाहीत.
(डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम)

लहान ध्येय ठेवणे गुन्हा आहे. ध्येय हे महानच असले पाहिजे.
(डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम)

प्रत्येक बाबतीत दुसऱ्याचे अनुकरण करू नका, स्वतःची वेगळी ओळख निर्माण करा.
(डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम)

यशस्वी कथा वाचू नका त्यांनी केवळ संदेश मिळतो, अपयशाच्या कथा वाचा त्याने यशस्वी होण्यासाठी कल्पना मिळते.
(डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम)

प्रत्येकाकडे समान बुद्धिमत्ता नसते, पण ती विकसित करण्याची संधी मात्र सर्वांना समान मिळते.
(डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम)

माणसाचे सर्वात मोठे तीन शत्रू आहेत, आळस अज्ञान आणि अंधश्रद्धा.
(आचार्य विनोबा भावे)

शिक्षण म्हणजे फक्त वही-पेन नव्हे, तर बुद्धीला सत्याकडे, भावनेला माणुसकीकडे,
शरीराला श्रमाकडे नेण्याचा मार्ग म्हणजे शिक्षण.
(आचार्य विनोबा भावे)

शिक्षण हे जीवनासाठीची तयारी नसून, जीवन हेच शिक्षण आहे.
आचार्य विनोबा भावे

जर तुम्ही तुमचे स्वप्न साकारत नसाल, तर तुम्हाला दुसरे कोणीतरी त्यांचे स्वप्न साकार करण्यास कामाला ठेवेल.
(धीरुभाई अंबानी)

संकटांना पाठ दाखविली की संकट पाठीशी लागतात.
(स्वामी विवेकानंद)

आयेगा आयेगा

आयेगा आयेगा नया जमाना जरूर
ये दुनिया (२) ये गायेगी (२)
नया तराना जरूर (२) ॥ धृ ॥

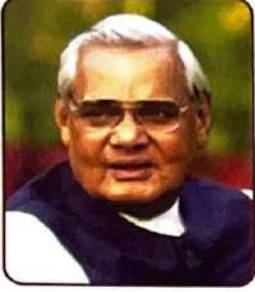
गुलशन बनायेंगे हम इन विरानों को (२)
रोशन करेंगे हम बुझते चिरागों को ॥ १ ॥
आयेगा आयेगा...

अपने वतन की हम इज्जत बढाएंगे (२)
धरती को एक दिन हम जनत बनाएंगे ॥ २ ॥
आयेगा आयेगा...

भारत माँ का हम शीश न झुकने देंगे, ओ देंगे (२)
एक थे पहले हम एक ही रहेंगे ॥ ३ ॥
आयेगा आयेगा...

अमर जवानोंके बलिदान को न भूलेंगे (२)
देश के टुकडे कभी हम न होने देंगे ॥ ४ ॥
आयेगा आयेगा....

यह राष्ट्र

यह राष्ट्र केवल जमीन का एक टुकड़ा नहीं ।

एक जीता जागता राष्ट्रपुरुष है ।

हिमालय इसका मस्तक है ।

गौरीशंकर इसकी शिखा है ।

पंजाब और बंगाल दो विशाल कंधे है ।

दिल्ली इसका दिल है । नर्मदा कर्दनी है ।

कन्याकुमारी इसका पंजा है ।

सागर इसके चरण धुलाता है ।

मलयालीन विजन दुलाता है ।

और वसंत इसका शृंगार करता है ।

यह संन्यासियोंकी भूमी है । यह वंदन की भूमी है, अभिनंदन की भूमी है ।

यह अर्पण की भूमी है । यह तर्पण की भूमी है । यह सम्राटों की भूमी है ।

इसका बिंदू-बिंदू गंगाजल है ।

इसका कंकर-कंकर शिवशंकर है ।

इसका कण-कण हमे प्यारा है ।

और जन-जन हमारा दुलारा है ।

हम जियेंगे तो केवल इसके लिए ।

और मौत ने अपनाया तो मरेंगे भी इसके लिए । और मरने के बाद अगर हमारी

हड्डीयाँ गंगाजल में फेंक दी जाए और किसीने कान देकर ध्यान से सुना,

तो एकही आवाज गुंज उठेगी ।

भारत माता की जय । भारत माता की जय ।

- स्व.अटलबिहारी वाजपेयी
माजी पंतप्रधान, भारत सरकार